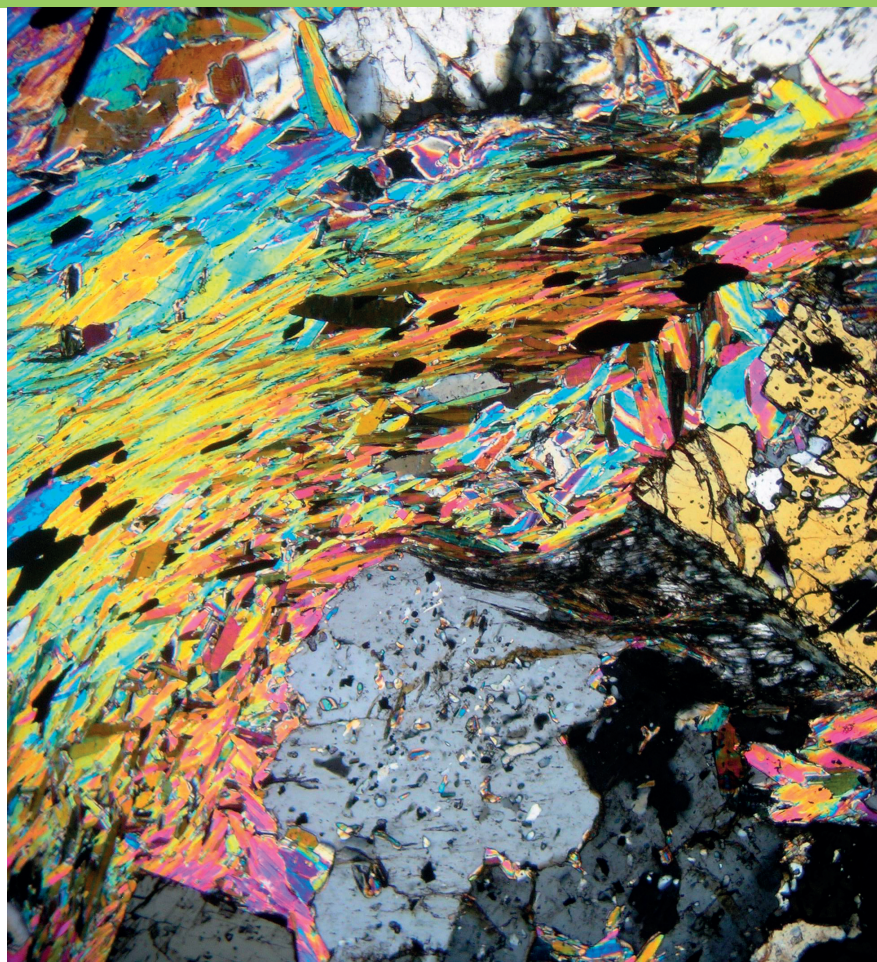

ZPRÁVY

VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLMOUCI

327/2024 PŘÍRODNÍ VĚDY

Na obálce / On the cover

PŘEDNÍ STRANA OBÁLKY / FRONT COVER

Fotografie prezentovaná na výstavě Kameny pod mikroskopem – výbrus svoru z Petrova nad Desnou, fotografie z polarizačního mikroskopu při zkřížených nikolech. Foto Tomáš Lehotský, 2023.

Photograph presented at the exhibition named Rocks under microscope – thin section from mica schist from Petrov nad Desnou, a photograph from a polarizing microscope with crossed nicols. Photo by Tomáš Lehotský, 2023.

DRUHÁ STRANA OBÁLKY / FRONT INNER COVER

Obojživelníci přírodní památky Černé jezero u Zlatých Hor.

Obr. 1. Dospělý jedinec skokana hnědého. Foto Anežka Holcová Gazárková, 4. 5. 2024.

Obr. 2. Larvy čolka horského. Foto Anežka Holcová Gazárková, 28. 6. 2024.

Obr. 3. Dospělí jedinci čolka karpatského. Foto Anežka Holcová Gazárková, 5. 5. 2024.

Amphibians of the Černé Jezero Natural Monument near Zlaté Hory.

Fig. 1. Adult common frog. Photo by Anežka Holcová Gazárková, 4th May 2024.

Fig. 2. Tadpoles of alpine newt. Photo by Anežka Holcová Gazárková, 28th June 2024.

Fig. 3. Adults of Carpathian newt. Photo by Anežka Holcová Gazárková, 5th May 2024.

TŘETÍ STRANA OBÁLKY / BACK INNER COVER

Různé druhy signatur herbária olomoucké Krajinské lékárny používané v 19. a 20. století (řazeno od nejstarších k nejnovějším): A – *Stipites dulcamare*, stonky lilku potměchutě; B – *Herba pulegii*, nať poleje obecné; C – *Radix pyrethri romani*, kořen bertrámu římského; D – *Gemmae populi*, topolové pupeny; E – *Herba fumariae*, nať zemědýmu; F – *Herba adonidis*, nať hlaváčku jarního (popisek červenou barvou na bílém poli označující jedovaté drogy a narkotika); G – *Herba urticae*, kopřivová nať. Foto Magda Bábková Hrochová, 2024.

Different types of herbarium signatures of the Olomouc "The Krajinská pharmacy" used in the 19th and 20th centuries (from oldest to newest): A – *Stipites dulcamare*, bittersweet nightshade stems; B – *Herba pulegii*, pennyroyal herb; C – *Radix pyrethri romani*, African pyrethrum roots; D – *Gemmae populi*, poplar buds; E – *Herba fumariae*, fumitory herb; F – *Herba adonidis*, pheasant's eye herb (the label in red on a white field indicating poisonous drugs and narcotics); G – *Herba urticae*, stinging nettle herb. Photo by Magda Bábková Hrochová, 2024.

ZADNÍ STRANA OBÁLKY / BACK COVER

Mikroskopická fotografie kultury kokální sinice *Inacoccus carmineus*, druhu, jehož nález na území přírodní památky Třesín je první v Evropě a druhý na světě. Foto Petr Hašler, 6. 9. 2024.

Microscopic photograph of a culture of the coccal cyanobacterium *Inacoccus carmineus*, a species whose discovery in the territory of the Třesín Natural Monument is the first in Europe and the second in the world. Photo by Petr Hašler, 6th September 2024.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci jsou na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice Rady pro výzkum, vývoj a inovace Úřadu vlády ČR.

© Vlastivědné muzeum v Olomouci 2024

ISBN 978-80-88384-14-4
ISSN 1212-1134

Olomoucké herbárium Krajinské lékárny a jeho *materia medica* v 19. a 20. století

The Olomouc Herbarium from “The Krajinská Pharmacy” and its *Materia Medica* in the 19th and 20th Centuries

Magda Bábková Hrochová^{1,2} – Katarína Kaffková¹ – Jitka Kočendová^{1,2}

¹ Výzkumný ústav rostlinné výroby, v. v. i., Oddělení genetických zdrojů zelenin, léčivých rostlin a speciálních plodin, Šlechtitelů 892/29, 779 00 Olomouc; kaffkova@vurv.cz

² Vlastivědné muzeum v Olomouci, náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc; babkovahrochova@vmo.cz, kocendova@vmo.cz

ABSTRAKT

Barokní herbárium z Krajinské lékárny v Olomouci je unikátním exponátem sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci. Detailní muzeologický průzkum byl zaměřený především na rostlinné drogy a jejich zdrojové taxony. Průzkum začal v roce 2023, kdy byla zpracována barokní vrstva popisků zásuvek herbária. Herbárium však bylo používáno kontinuálně až do cca 70. let 20. století. V době převzetí do sbírek VMO byly zásuvky osazeny několika typy cedulek, které odrážejí změny ve využívání léčivých rostlin i související legislativy. První změna se odehrála ve druhé polovině 19. století, kdy byla pravděpodobně celá lékárna vybavena novými smaltovanými cedulkami, kterých se zachovalo 107. Nahrazení předchozí barokní vrstvy i změna uspořádání herbária proběhly zřejmě po vydání rakouského lékopisu v roce 1855, případně později v souvislosti se změnami lékařenské legislativy. Dalších 95 cedulek pochází z 20. století, většina byla vyrobena z tvrdého papíru a jednoduše ručně popsána. Reprezentují poslední změny v uspořádání a obsahu herbária. Přestože 19. a 20. století přineslo v lékařství značné změny a od využití bylinných léčiv se ustupovalo, lékárna udržovala poměrně vysoký počet drog rostlinného původu, kdy nejpoužívanějšími částmi rostlin byly natě a kořeny. Díky dochovaným popiskům se nám podařilo prokázat 153 jednodruhových drog pocházejících minimálně ze 147 rostlinných taxonů, tří druhů hub a dvou druhů živočichů, se kterými olomoucká Krajinská lékárna disponovala v 19. a 20. století. Byly to jak drogy oficiální, tedy uváděné v tehdy platných lékopisech, tak drogy neoficiální, které v lékopisech nefigurovaly, nicméně byly i se svými účinky známé a popsané ve farmakologické, lékařské nebo botanické literatuře. Jednalo se o drogy z domácích rostlin, které byly získávány sběrem i pěstováním a také drogy zahraniční, bez nadsázky z celého světa. Jednotlivé zjištěné drogy byly přiřazeny ke zdrojovým taxonům za pomoci dobových lékopisů platných na našem území a další dobové farmaceutické i botanické literatury. V článku jsou komentovány vybrané drogy, zejména takové, které bylo v průběhu práce obtížné určit kvůli jejich vzácnosti,

nestandardnímu označení nebo záměnám botanických taxonů ve farmaceutické praxi, dále drogy se zajímavým historickým kontextem, cizokrajné drogy a drogy získávané z ohrožených druhů naší flóry.

KLÍČOVÁ SLOVA: herbárium, léčivé rostliny, etnobotanika, drogy

ABSTRACT

The Olomouc baroque herbarium from “The Krajinská pharmacy” is a unique exhibit of the collection of the Regional Museum in Olomouc. Detailed museological survey was focused mainly on plant drugs and their source taxons. The survey started in 2023, when the baroque labels were studied. Nevertheless the herbarium had been in use continually up to approximately the 1970s. During the takeover of the herbarium into the museum collection, there were several types of labels on the drawers. These labels represent the changes in medicinal plants usage and in the related legislation.

The first change took place in the second half of the 19th century, when the whole pharmacy was probably equipped with the new enamelled labels, where 107 labels were preserved. The substitution of the previous baroque layer and the change in the arrangement of the herbarium proceeded probably after the publication of the Austrian pharmacopoeia in 1855, or later in relation with the pharmacy legislation changes. Other 95 labels come from the 20th century, the majority was made from the carton and simply handwritten. These labels represent the last changes in arrangement and content of the herbarium.

Unless the 19th and the 20th centuries brought huge changes in the pharmacy, as there was a decline in the usage of plant remedies, “The Krajinská pharmacy” kept a relatively high number of drugs of plant origin, where the most frequently used parts of plants were the whole herbs and the roots. Thanks to the preserved labels we managed to prove 153 single species drugs coming from at least 147 plant taxons, three fungi and two animal species, which “The Krajinská pharmacy” of Olomouc maintained in the 19th and 20th centuries.

There were the officinal drugs, which means that ones stated in the valid pharmacopoeias, as well as the non-officinal drugs, which were not stated in pharmacopoeias, nevertheless were known for their curative effects and were described in pharmacological, medicinal and botanical literature. It concerned the domestic plants, which were obtained by collecting and by planting in culture, and also the foreign drugs, from all over the world. Each single identified drug was assigned to the source taxon with the help of the period pharmacopoeias valid for our state region and according to the pharmaceutical and botanical literature.

In the paper, the selected drugs are commented on, mainly those ones, which were most difficult to identify because of their rareness, non-standard naming or misuse of botanical taxons in pharmaceutical practice, then the drugs with the interesting history, foreign drugs and the drugs nowadays belonging to our endangered flora.

KEYWORDS: herbarium, medicinal plants, ethnobotany, drugs

Úvod

Herbárium Krajinské lékárny bylo na míru zhotovené a dala jej vyrobit pravděpodobně lékárenská rodina Schrötterova v druhé polovině 18. století pro podkrovní prostory své lékárny. Využíváno bylo nepřetržitě do 70. let 20. století. V roce 2010 bylo celé herbárium demontováno a převzato do sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci (VMO). Po základním ošetření zde bylo vystaveno v rámci výstavy Olomoucké baroko. Od roku 2018 je barokní herbárium součástí stálých expozic VMO. Zachovalost cedulek, ať už barokních nebo pozdějších, vedla autorky článku k myšlence, zda by historický muzejní exponát mohl sloužit jako zdroj informací o využívání léčivých rostlin v dřívějších lékárnách, o proměnlivosti jejich zastoupení v čase, nebo o období výskytu cizokrajných drog na našem území. Již první část průzkumu, zpracovávající popisky z přelomu 18. a 19. století, přinesla řadu zajímavých poznatků včetně zpřesnění datace některých cedulek a jasně se zde v praxi ukázalo, jak mohou přírodovědné obory pomoci při zpracování historického sbírkového předmětu a že mezioborová spolupráce je v rámci muzeologie nutná. Logickým pokračováním byl další průzkum popisků, které byly při přípravě pro vystavení sejmuty, avšak představují důležitý doklad o používání léčivých rostlin v Krajinské lékárně v průběhu 19. a minimálně i první poloviny 20. století.

Metodika

Základní popis herbária jako sbírkového předmětu a zpracování dostupných údajů souvisejících s historií herbária a Krajinské lékárny byl již proveden v roce 2023 (BÁBKOVÁ HROCHOVÁ et al., 2023). Uvedená práce se primárně věnovala barokní vrstvě popisků. Tento článek se věnuje pozdějším popiskům, které se v herbáriu postupně používaly od druhé poloviny 19. století do 70. let 20. století. Znění cedulek bylo přepsáno do tabulkového přehledu, u nekompletních byly v rámci možností rozluštěny a doplněny názvy drog. Jednotlivé zjištěné rostlinné drogy byly přiřazeny k botanickým taxonům za pomoci dobových lékopisů platných na našem území a další dobové farmaceutické i botanické literatury. Pro srovnávání byly použity především platné lékopisy: *Pharmacopoea austriaca* – páté vydání z roku 1855 a osmé vydání z roku 1906, které platilo i na území Československa až do roku 1947 (výjimkou byly roky 1941–1945, kdy na území protektorátu Čechy a Morava platilo šesté vydání Německého lékopisu); první vydání Československého lékopisu (*Pharmacopoea Bohemoslovenica*), které vyšlo v roce 1947 na základě přepracovaného a doplněného předválečného rukopisu, a třetí vydání Československého lékopisu z roku 1970 (SKARNITZL, 1970) – to bylo zvoleno vzhledem k odhadovanému ukončení aktivního využívání herbária v 70. letech 20. století. Vzhledem k zastoupení drog, které nebyly zahrnuty v platných lékopisech, byly tyto dohledávány v další literatuře, zejména: GEIGER – MOHR (1845), WITTSTEIN (1882), HIRSCH, B. (1890), NOVÁK et al. (1890) a MADAUS, G. (1938). Dále bylo zkoumáno, zda jsou drogy zastoupeny v aktuálním Českém lékopisu (2023, s doplňky 2024, 1 Evropská část, 2024, 2 Národní část). U zjištěných taxonů se tedy posuzovalo jejich využívání v minulosti a dnes.

Aktuální názvosloví bylo uvedeno dle databáze české flóry a vegetace Pladias (2024) nebo podle mezinárodní databáze Global Biodiversity International Facility (2024). V práci

jsou komentovány vybrané drogy, zejména takové, které bylo v průběhu práce obtížné určit kvůli jejich vzácnosti, nestandardnímu označení nebo záměnám botanických taxonů ve farmaceutické praxi. Dále komentujeme ty drogy, které se v tehdy platných lékopisech na našem území nevyskytovaly, nebo měly zajímavý historický kontext ve vztahu k olomouckému regionu. Větší prostor je věnován cizokrajným drogám, neboť, dle našeho názoru, jejich přítomnost v lékárně částečně dokladuje její důležitost a kvalitu a zároveň prostřednictvím rostlin přináší čtenáři informace o tom, z jak vzdálených a exotických míst bylo dováženo zboží do města Olomouce v době před 200 lety. Upozorněno je i na chráněné či ohrožené druhy naší flóry, tedy druhy vyjmenované ve vyhlášce č. 395/1992 Sb. nebo uvedené v Červeném seznamu cévnatých rostlin České republiky (GRULICH – CHOBOT, 2017), které byly nebo jsou využívány jako léčivé rostliny.

Pro jednoznačnou identifikaci zásuvek (zejména těch, o kterých díky popiskům víme, že se v průběhu doby měnil jejich obsah) používáme čísla, která jsou na všech zásuvkách nalepena v levém dolním rohu.

Výsledky

V rámci provedeného muzeologického průzkumu bylo v herbáriu zpracováno 231 zásuvek, z toho 19 bylo zcela bez čitelných popisků. U zbylých 211 zásuvek byla vždy nalezena alespoň jedna cedulka, která dokládala uložení léčiva v dané době. Je zajímavé, že nejvíce popisků se dochovalo v nejstarší vrstvě (199), která pochází z přelomu 18. a 19. století (BÁBKOVÁ HROCHOVÁ et al., 2023).

Druhou nejstarší skupinou jsou plechové smaltované popisky z 19. století. Podle typu použitého písma byl prvotní odhad datace zasazen už do první poloviny 19. století. Na základě práce s nejstarší vrstvou popisků a podle informací o době používání drog zjištěných v rámci tohoto průzkumu je pravděpodobnější 2. polovina 19. století, nejspíš po roce 1855. Některé cedulky byly dodělávány později, po nástupu drogy na trh. Plechové popisky charakterizuje bílý podklad, jednoduché černé písmo, obdélníkový tvar s lehce zkosenými rohy a uchycení v rozích hřebíčky. Zachovalo se jich 107, podle rozmístění děr od hřebíčků na zbylých šuplících se domníváme, že novými plechovými cedulkami bylo vybaveno celé herbárium, ale cedulky se bohužel nedochovaly všechny. Tento fakt znemožnil naši původní myšlenku, kdy jsme pomocí následných popisků na jednotlivých zásuvkách chtěly zjistit proměnu zastoupení jednotlivých drog v průběhu historie. Na dochovaných cedulkách jsou zachycena pouze léčiva, většinou po jednotlivých druzích, méně často pro více drog najednou označením „variae“. Tři zásuvky a také jedna velká dřevěná truhla sloužily k uchovávání již namíchaných čajových směsí, tzv. species.

Poslední skupinou jsou cedulky z 20. století (celkem 95 ks), které byly vyráběny postupně z různých materiálů. Z první poloviny 20. století pochází čtyři plechové, další pak vznikaly postupně až do druhé poloviny 20. století a reprezentují tak poslední změny v uspořádání a obsahu herbária. Nutno podotknout, že oproti starším popiskům je jejich provedení nejméně profesionální a estetické. Vyrobeny jsou z tvrdého papíru, na který jsou názvy jednoduše napsány rukou – nejdříve snad tuší, poměrně krasopisně, později fixem černé nebo růžové barvy méně úhledným písmem. Papírové cedulky (62 ks) byly připevňovány po stranách dvěma hřebíčky nebo připínáčky, nejmladší (28 ks) byly navíc přelepeny fólií a přilepeny přímo na zásuvku nebo na předchozí cedulku. Několik drog bylo

na starší cedulky dopsáno rukou, např. natě sporýše a ostružiníku / maliníku byly připsány na původní smaltovanou cedulku označující různé natě, natě kontryhele byla přepsána na natě svízele vonného. Pouze tři cedulky označují lékárenské vybavení – sáčky (puver couverts), pytle (sackeln ohne firma) a kameninu (fictil.20). Z celkového stavu herbária při jeho přebírání do muzejních sbírek však víme, že k ukládání dalšího vybavení sloužila celá řada dalších zásuvek, které nebyly popsány.

Na fotografiích z doby přebírání herbária do muzea je vidět, že se všechny typy novodobějších cedulek používaly najednou (obr. 1). Všechny dochované smaltované cedulky byly v době převzetí herbária do VMO umístěny na zásuvkách, a tudíž byly aktuálním popisem ještě v 2. polovině 20. století. Výjimkou je 13 kusů, které byly přelepeny novějšími popisky (z nich pět je díky tomuto faktu zcela nečitelných: č. 210, 230, 237, 245 a 258; u dvou je patrná pouze zkratka HB.: č. 217 a 251). Další papírové cedulky přímo nahradily ty plechové. Odhalení obsahu těchto zásuvek nám dává možnost nahlédnout do složení *materia medica* Krajiné lékárny v poměrně nedávné minulosti – v době, kdy již byly dostupné i jiné léky než „pouhé“ léčivé rostliny. Herbárium se aktivně využívalo do 70. let 20. století, tedy do doby, kdy byla zavedena lékárenská pohotovostní služba a od používání léčivých rostlin se postupně upouštělo (POPELKOVÁ, pers. com., 2024).

Materia medica – drogy herbária doložené v 19. a 20. století s komentářem k vybraným druhům

180 cedulek umístěných v herbáriu v průběhu 19. a 20. století nám dobře dokumentuje jeho obsah, který se v té době používal (tab. 1). Období 19. a 20. století přineslo v lékařství značné změny – výrobu nových léčiv továrenským způsobem a ústup od bylinných léčiv i přípravků vyráběných lékárníky přímo v lékárnách (BRONCOVÁ, 2003). Přesto i v této době lékárna udržovala poměrně vysoký počet drog především rostlinného původu. Zjištěno bylo 153 jednodruhových drog pocházejících minimálně ze 147 taxonů; výjimkami, které nepocházejí z rostlin, byly dvě drogy živočišného původu a tři drogy pocházející z organismů z říše hub. V herbáriu se také skladovaly tři druhy předem namíchaných čajových směsí (species) a léčivé náplasti.

Živočišné drogy

V jedné ze dvou zásuvek obsahujících drogy živočišného původu byla uložena droga s názvem Cornu cervi raspatum – tedy mleté jelení parohy. Podle dobové literatury se jednalo o prášek z do běla vypálených nebo do černa spálených jeleních parohů, případně kostí jiných savců. Ten se používal proti padoucnici (epilepsii), ale také jako afrodisiakum (GRÖSSING, 1993). Jako součást receptů různých léčivých přípravků nalezneme tuto drogu ještě v rakouském lékopisu z r. 1855; využití má i ve Farmaceutickém manuálu Hermanna HAGERA (1875); podle Sazby neoficinelních léčiv publikované v Časopisu českého lékařnictva (SCHREIBER, 1888) se droga prodávala ještě na konci 80. let 19. století. V rakouském lékopisu z r. 1906 již chybí.

Další živočišnou drogou byl Cantharid – sušená tělíčka brouků druhu puchýrník lékařský (*Lytta vesicatoria*) zbavených hlav, tzv. španělské mušky, která byla v receptech

Obr. 1. Pohled na část herbária v jeho původním umístění v podkroví Krajinské lékárny. Na zásuvkách jsou patrné různé typy cedulek označujících skladované drogy používané v 19. a 20. století. Foto Milan Stecker, 2009.

Fig. 1. A view on the part of the herbarium in its original location in the attic of "The Krajinská pharmacy". On the drawers there can be seen different types of labels signifying the drugs in stock used in the 19th and 20th century. Photo by Milan Stecker, 2009.

používána jako afrodisiakum. Do nápojů lásky, ale také jako abortivum, se cantharid používal již v době římského císařství, kde byl v prvním století zakázán (NOVÁK, 1910b). Právě kvůli možnosti využití k vyvolání potratu se cantharid dostal do nauky soudního lékařství; REINSBERG (1885) o něm ale píše, že žádný případ není znám, nicméně popisuje způsoby, jak přítomnost cantharid v těle zjistit. V roce 1900 již PANÝREK většinu přípravků staré medicíny ze španělských much považuje za přežitky. Výjimkou jsou podle něj pouze cantharidin (terpenoidní jed získaný destilací z těla puchýřníků) a vesikator (dráždivé náplasti). O využívání cantharid ještě na začátku 20. století svědčí doporučení ke konzervaci některých léčiv, které jej obsahují a rády plesniví (KUBÁT, 1908). Figuruje jak ve zkoumaných rakouských lékopisech, tak v prvním Československém lékopisu z roku 1947.

Drogy z hub

Říši hub reprezentuje oblíbený islandský lišejník, Lichen islandicus (puklérka islandská, *Cetraria islandica*), který se v léčivech proti kašli používá dodnes. Patří mezi drogy, které byly v lékárně používány již v 18. století (BÁBKOVÁ HROCHOVÁ et al., 2023). Minimálně i ve druhé polovině 20. století patřil k hojně využívaným drogám, soudě podle dvou papírových, v plastu zalepených cedulek, které byly platné ve stejnou dobu a dokladují tak dvojnásobné zásoby této drogy oproti jiným.

Druhou houbou je Fungus secale, tedy „houba žitná“ neboli náměl, jedovatá vřeckovýtusná houba paličkovice nachová (*Claviceps purpurea*). Sklerocia námelu jsou tvrdé, téměř černé útvary objevující se v květenství lipnicovitých rostlin, zejména žita. Námelové alkaloidy ze sklerocií jsou základní léčiva v porodnictví i v nervovém lékařství (JIRÁSEK et al., 1986). Do lékopisu byl náměl zaveden v roce 1855 (DRÁBEK, 2012). V současnosti probíhá intenzivní výzkum i v České republice a Laboratoř genetiky a metabolismu hub v Mikrobiologickém ústavu Akademie věd ČR patří ke světové špičce v poznání taxonomie, evoluce a sekundárního metabolismu námelu. Zároveň udržuje světově největší sbírku kultur těchto hub (PÍCHOVÁ, 2017). Náměl se v ČR pěstuje pro obsah alkaloidů výhradně pro farmaceutické zpracování, a to jen smluvně s podnikem TEVA (KOCOURKOVÁ et al., 2014). Náměl je i dnes významnou komoditou, jeho výměra v ČR se dlouhodobě pohybuje okolo 1 000 ha (BUCHTOVÁ – CZETMAYER EHRlichová, 2023).

Dále do této skupiny patří droga s názvem Boletus Cervini, na cedulce s chybně uvedeným názvem Bolet. Lervini (obr. 2). Jedná se o tzv. jelení lanýž, česky jelenku obecnou, (*Elaphomyces granulatus*). LINNÉ (1749) jej uvádí pod jménem *Lycoperdon solidum* (*Tubera cervina*, pharm. Boleti cervini) jako afrodiziakum a lék proti nadýmání. Přípravky z jeleních lanýžů měly v historii své uplatnění i ve veterinární medicíně – prodávaly se jako spouštěč potence, plodnosti nebo říje u prasat i skotu. Například podle HAGERA (1876) se výtrusná hmota houby smíchaná s chlebovou polévkou podávala kravám pět hodin před připuštěním plemenného býka. Houby se prodávaly celé nebo v připravené směsi se skořicí, případně i dalšími vonnými přísadami, jako je kardamom, zázvor a muškátový oříšek, zvané Brunstpulver. Jako „afrodiziakum“ bez znalosti účinné látky pro hospodářská zvířata jej uvádí ještě v roce 1994 MOLITORIS. Současné studie ukazují, že jelenka obsahuje látky s antioxidačními a protizánětlivými účinky (STANIKUNAITE et al., 2009).

Obr. 2. Cedulka drogy Boletus cervini s chybě zhotoveným názvem (patrně díky záměně písmen v ručně psaném zadání zakázky). Foto Magda Bábková Hrochová, 2024.

Fig. 2. The label of the drug Boletus cervini with the wrongly made up naming (probably because of the mistaken letter in the hand written order assignment). Photo by Magda Bábková Hrochová, 2024.

Rostlinné drogy

Průzkum odhalil 174 popisků, které označovaly rostlinné drogy. Na některých došlo v průběhu času k překrytí původního popisku novějším. Většina cedulek byla velmi dobře čitelná – výjimkou jsou čtyři plechové a tři papírové cedulky, na které byly celoplošně přilepeny novější popisky (u dvou z nich lze kvůli tomu přečíst pouze označení „Herba“, zbylých pět je zcela nečitelných). Většina cedulek popisovala jednodruhové drogy. Pouze tři zásuvky a popisek na jedné velké truhle označovaly předem namíchané čajové směsi, tzv. species. Devět zásuvek bylo určeno různým drogám („variae“) – 6× natě, 2× kořen, 1× listy; některé z nich byly v průběhu času upraveny ručním popiskem s uvedením konkrétních drog (obr. 3).

Obr. 3. Cedulka původně označující různé natě doplněná ručně o názvy drog „RUBI“ a „Verbenae“. Foto Magda Bábková Hrochová, 2024.

Fig. 3. The label originally signifying “different whole herbs” extended with the hand written drug names “RUBI” and “Verbenae”. Photo by Magda Bábková Hrochová, 2024.

Herba – natě

Stejně jako v období baroka byly i v 19. a 20. století nejpoužívanější částí rostlin natě. Odkazuje na ně 74 popisků; z nich šest označovalo zásuvky s různými natěmi (Herba variae), u dvou byla patrná jen zkratka Hb., zbylých 66 popisků odkazovalo na jednodruhové drogy. Do této skupiny navíc řadíme i *Viscum album* – i zde byla sbíranou částí celá rostlina bez kořenů. Celkem se jedná o 58 rostlinných taxonů. Co do množství uchovávané drogy jednoznačně vedou máty, meduňka lékařská, kopřiva dvoudomá, přeslička rolní a violka trojbarevná – všechny tyto drogy (a také dalších 17) si ostatně udržely své místo i v současném Českém lékopisu (2023 s doplňky 2024), většina dalších je nadále využívána v lidovém léčitelství.

Mezi chráněné či dnes ohrožené druhy, které byly využívány jako léčivé rostliny, patří například hlaváček jarní (*Adonis vernalis*), C2, S3, (cedulka z 2. poloviny 20. století). Využíval se jako alternativa k náprstníku, tedy jako prostředek působící na srdce, zvýšení krevního tlaku a vyměšování moči – údajně s bezpečnějším, rychlejším účinkem, než měl náprstník (ANONYM, 1885). Hlavním producentem drogy bylo Rusko, později SSSR (až do 2. poloviny 20. století), kde je tradiční léčivou rostlinou a odkud byl na konci 19. století zaveden do evropské medicíny (JIRÁSEK et al., 1986; STACH, 1938). STACH (1938) jej již uvádí jako zřídka se vyskytující rostlinu, která by neměla být sbírána, aby nebyla vyhubena a navrhuje, že by bylo dobré rostlinu rozmnožit uměle na původních stanovištích. Také uvádí, že umělé pěstování není na našem území známo. V roce 1986 o něm JIRÁSEK et al. píší jako o jedovaté,

chráněné rostlině, která se zavádí do kultury. V současném Českém lékopisu (2023 s doplňky 2024) figuruje jen mezi homeopatiky.

Dnes kriticky ohroženým druhem je jablečník obecný (*Marrubium vulgare*), C1, (cedulka z 2. poloviny 20. století). Přitom na přelomu 19. a 20. století byl autory popisován jako známá, při cestách, na rumištích a pustinách celé Evropy divoce rostoucí rostlina (SENFT, 1912), bohatě se vyskytující na rumištích a návších každé vesnice (VELENOVSKÝ, 1885; vztážno k regionu Lounsko). SENFT zároveň píše, že jde o oblíbený lidový prostředek se značnou spotřebou, kterou v našich zemích pokrývá zboží z Moravy a Uher, pro Čechy již zmiňuje i pěstování jablečníku v kultuře. Sběr a maloplošné kultury jako zdroj jablečníkové drogy uvádí i JIRÁSEK et al. (1986). *Marrubii herba* figuruje i v současném Českém lékopisu (2023) a stejně jako v minulosti se používá pro své účinky na trávicí soustavu, játra a žlučník.

V případě poleje obecné (*Pulegium vulgare*), C1, §1 (cedulka z 2. poloviny 19. století) došlo v průběhu historie k postupnému vymizení jejího používání jako léčivé rostliny – tento fakt poznamenává již SENFT (1930) „dnes se užívá méně v lékařství, více jako lidového prostředku“; stejný autor ji uvádí na území Čech jako vzácně rostoucí. Od starověku se používala jako insekticid a čaj z ní připravený k vyvolání menstruace nebo potratu. V současnosti se zkoumají její insekticidní a pesticidní účinky (DOMINGUES – SANTOS, 2019). V Českém lékopisu (2023) nefiguruje.

Rosnatka okrouhlostá (*Drosera rotundifolia*), C3 (cedulka z 2. poloviny 20. století) téměř doplatila na svou pověst zázračné rostliny, jakéhosi všeobecného léku na všechny neduhy. V roce 1986 o ní již JIRÁSEK et al. píší jako o u nás chráněné rostlině, která se dováží a její pěstování není hospodářsky výnosné. Ale jen několik desetiletí předtím byla draze placeným lékem proti kornatění cév – to vedlo k jejímu nadměrnému sběru, a i přes jeho omezování zákazy byla rosnatka na našem území téměř vyhubena (DOMIN, 1923; KAVINA, 1924). V roce 1923 o ní Karel DOMIN píše článek, kde ji nazývá naší nejhledanější léčivou rostlinou. Její sběr v přírodě přirovnává k horečce. Výkupní cena 200–400 Kč za 1 kg suché rostliny vedla k tomu, že „rosička“ byla hubena i v oblastech, kde se o ni dříve nikdo nezajímal. DOMIN (1923) zvažuje pěstování rosnatky v kultuře a popisuje její ničení jak odvodňováním jejích přirozených stanovišť, tak barbarským sběrem, při kterém se vytrhávaly celé kvetoucí rostliny a ničily se porosty rašeliníku, ve kterých rosnatky rostly. V současnosti se rosnatka tradičně používá k léčbě respiračních onemocnění, ve fytoterapii a v homeopatii. Dosud uznávané mechanismy účinku jsou spojeny se známými účinky specifických složek, jako jsou flavonoidy, ale nejsou zcela pochopeny (ARRUDA-SILVA et al., 2021). V současném Českém lékopisu (2023) nefiguruje.

Z 1. poloviny 19. století pochází cedulka další rostliny, která je dnes v červeném seznamu, a to sporýše lékařského (*Verbena officinalis*), C3. Sporýš je rostlinou, která je v současnosti podrobována celé řadě farmakologických studií, které zkoumají jeho antioxidační, antimikrobiální, protizánětlivé, neuroprotektivní, protinádorové či analgetické účinky (KUBICA et al., 2020). *Verbenae herba* je i součástí současného Českého lékopisu (2023). Je ovšem zajímavé, že právě na přelomu 19. a 20. století upadla na nějakou dobu v zapomnění a nevyskytovala se v právě platných rakouských lékopisech. Její využití popisuje např. JEŽEK (1905) zejména při chorobách ledvin, sleziny, jater, při zimnici, močových i jaterních kamencích, problémech s močením a také při nepravidelné menstruaci, jako kloktadlo, při bolestech zubů, kašli i k vyhnání střevních parazitů. I on však zmiňuje, že se jedná o „bylinu v lékařství dříve velmi váženou, dnes polozapomenutou“. Dnes se kromě lékařství využívá i v potravinářském a kosmetickém průmyslu, zejména pro své antioxidační, antibakteriální

a protizánětlivé vlastnosti a přítomnost atraktivně vonného esenciálního oleje (KUBICA et al., 2020).

K rostlinám, které se na našem území pro lékárenské potřeby pěstovaly, patří zejména lžičník lékařský (*Cochlearia officinalis*). Druh přímořských oblastí západní a severní Evropy byl u nás pěstován na přelomu 19. a 20. století v okolí Plzně, Prahy, Mnichova Hradiště, Jaro-
měře nebo Kostelce nad Orlicí jako léčivka (až notoricky známá a používaná) i jako salátová zelenina (SKRUŽNÁ, 2000). Pěstování v kultuře bylo považováno za snadné a výnosné; sbírala se nať před květem (PÍCHA, 1897). Používal se proti kurdějím, vodnatelnosti a revmatismu (K., 1897?) i při krvácení dásní a k výrobě ústní vody (MACKŮ, 1940).

Mezi dovážené drogy patřil pepř Matico (u nás označovaný jako „listí matikové“). Droga pocházela z jihoamerických keřů. V samotné Jižní Americe slovem matico označovali více druhů, ale do Evropy přicházela droga z pepřovníků *Piper angustifolium* a *P. granulosum* z oblasti Bolívie a Peru (JAHN – POKORNÝ, 1894). Přestože do americké i evropské medicíny byl matico zaveden už na začátku 19. století (JEFFREYS, 1844; LLOYD, 1911), cedulka v herbáriu je až z 2. poloviny 20. století). Užití zůstalo ale stejné jako v tradiční medicíně domorodých obyvatel latinské Ameriky, a to pro jeho svíravé účinky jako léku k zastavení krvácení. SKARNITZL (1932) v našich zemích zmiňuje i ojedinělé užití při léčbě kapavky s poznámkou, že moč pak nabývá zvláštního zápachu.

Na dvou místech (v pracovním stole a v malé zásuvce v rohu herbária) byla skladována nať lobelky nadmuté (*Lobelia inflata*), jihoamerického druhu obsahujícího jedovaté látky lobelin a lobelacrin, která se užívala při záduše a zádušném kašli ve formě cigaret (VAJGL, 1934). Pěstovala se v botanických zahradách, zejména ve Francii a v Anglii, droga se seřezávala krátce před kvetením a do obchodu se pak dostávala v malých balíčcích (LÁBLER, 1887). V roce 1897 lobelku doporučuje PÍCHA jako jednu z léčivých rostlin, které by se mohly pěstovat na zpustošených vinicích a jiných ladem ležících půdách i na našem území s poznámkou, že obdoby lobelky je sice skrovný, ale ceny dobré, takže pěstování v kultuře je výnosné.

Vůně pačule obecné (*Pogostemon cablin*) byla v Evropě již dlouho dobře známá ze zboží dováženého z Indie, nevědělo se však, čím je způsobena. Rostlina, z jejížž usušených listů se získává vonná silice, byla popsána pro vědu až v roce 1837. Teprve v roce 1844 bylo zjištěno, že je zdrojem sladké, zemité, kořeněné vůně, ze které v roce 1847 ve Francii vyrobili voňavku s názvem pačuli (YVONNA, 1907). V Indii a v jihovýchodní Asii se odedávna používá jako voňavka, kouří se místo tabáku a ženy si s ní vykuřují vlasy. V Evropě se začala v polovině 19. století pěstovat v botanických i soukromých zahradách, případně i jako pokojová rostlina na oknech (GOTTWALD, 1898). Spíše než jako léčebný prostředek se v Evropě používala v kosmetice a parfumerii a také jako prostředek proti molům (PEREIRA, 1855; PREININGER, 1896). Oproti tomu v jihovýchodní Asii má široké uplatnění v tradiční medicíně a také v současnosti je předmětem řady farmakologických studií, doposud z ní bylo izolováno více než 140 chemických sloučenin (SWAMY – SINNIHAH, 2015).

Radix – kořen

Obrovský nárůst oproti předchozí době zaznamenalo v období 19. a 20. století využívání kořenů. Odkazuje na ně 41 popisných cedulek; z nich dvě označovaly zásuvky s různými kořeny (Rad. variae). V obou případech se jednalo o plechové cedulky, které nebyly

přelepeny novějšími. U dalších dvou se v zásuvce kromě kořene dané rostliny uchovávala i jiná její část: folium et radix belladonnae (rulík zlomocný) a herba et radix aconiti (oměj horský). Kořenové drogy pocházely z 35 taxonů, z nich 13 figuruje i v současném Českém lékopisu (2023), většina se zároveň dále používá v lidovém léčitelství. Ve větším množství lékárna uchovávala v první polovině 19. století kořen lopuchu, lékořice a mochny nátržníku, ve 20. století přibýly cedulky pro kořen hořce žlutého a také oddenek puškvorce, přičemž zároveň stejné drogy figurovaly i v jiných zásuvkách se staršími popisky. Naopak v případě lopuchu jeho využití pravděpodobně poněkud pokleslo, protože v jedné zásuvce byl nahrazen krušinovou kůrou. Hojně byly využívány kořeny domácích druhů rostlin, z nichž je celá řada součástí současného Českého lékopisu (např. kořen andělíky, hořce, libečku, pampelišky) nebo jsou využívány v lidovém léčitelství (čekanka, kostival, pýr).

K drogám exotickým patřil v 1. polovině 19. století ratanový kořen (*radix ratanhia*), jehož zdrojovým taxonem je kramerie trojmužná (*Krameria lappacea*), keř pocházející z oblasti And na území Peru a Bolívie. V 19. století byl váženou drogou pro vysoký obsah tříslovin. Používal se při zastavování krvácení, průjmech, hnisavých výtocích a do ústních vod a kloktadel (POLÍVKA, 1908). V podstatě všechny typy užití byly odpozorovány cestovateli v Jižní Americe, kde rostlinu tradičně využívali domorodí obyvatelé zejména jako přírodní kartáček na zuby (MLČOCH, 2021).

Z oblasti Amazonie se dovážel sarsaparilový kořen (který byl v předchozí době nahrazován v lékárně drogou *radix caricis arenariae* (BÁBKOVÁ HROCHOVÁ et al., 2023)). Rajský kořen, sarsaparilla, jsou kořeny přestupu lékařského (*Smilax officinalis*), dříve i jiných druhů přestupu. V Evropě byly hojně využívány při syfilidě, kurdějích, dně a revmatismu (POLÍVKA, 1908). Na cedulce uvedená zkratka HN. pravděpodobně označuje sarsaparillu přivezenou z Hondurasu.

Ve 20. století se v lékárně objevily nové exotické drogy. Jednou z nich je galgán (*Alpinia officinarum*), původem východoindická rostlina příbuzná zázvoru. Oddenky galgánu sloužily k výrobě léků podporujících trávení a tišících křeče (POLÍVKA, 1908).

Důležitou drogou se stala jihoamerická hlávenka dávivá (*ipekakuanha*, *Caphaelis ipecacuanha*), z jejíchž kořenů – popisovaných jako by byly složené ze samých kotoučků navléknutých za sebou (T., 1879) – se vyráběla celá řada léků, zejména pro snazší odkašlávání, proti ochablosti žaludku a jako dávidlo; smíchané s cukrem a opiem tvořily ve své době populární dowerské prášky užívané proti průjmům. Do Evropy se nejlepší ipekakuanha dovážela z brazilské provincie Mato Grosso (POLÍVKA, 1908).

Jalapa, povijnice počistivá (*Ipomoea purga*) je mexickým endemitem. Její původní výskyt byl vázán na horské borové a dubové lesy v nadmořských výškách kolem 2000 m na území provincií Hidalgo, Puebla a Veracruz (WOOD et al., 2020). HILL (1754) o ní píše, že prášek z jejích kořenů prodávají lékárníci smíchaný se špetkou zázvoru jako excelentní projímadlo. V polovině 19. století si zvýšená poptávka nejen po droze samotné, ale i po její ustálené kvalitě a účincích, vyžádala pěstování mimo původní oblast výskytu (HANBURY, 1867). Pěstovala se na Jamajce i v jihovýchodní Asii (POLÍVKA, 1908). POLÍVKA (1908) popisuje drogu jako dužnaté kořeny obsahující kromě jiných látek 10–20 % léčivé pryskyřice, která má nejdříve mírně sladkou, později odporně palčivou chuť. Jalapové kořeny se podle něj po staletí používaly při výrobě léků proti zácpě, červům a vodnatelnosti; pro dráždivý účinek byly však lékaři předepisovány stále řidčeji.

Folium – list

Ke 22 zásuvkám, v nichž se uchovávaly drogy z listů, se zachovalo 25 popisků. Kromě jediného, označujícího souhrnně různé listy (*Folia: varia:*), na nich bylo zachyceno 17 rostlinných taxonů. V době převzetí herbária byly nejhojnějšími listovými drogami kassie pravá (*senna*) a sléz; oba taxony byly uchovávány vždy ve třech zásuvkách. Na třech místech byl v herbáriu uchováván i rulík zlomocný. Byl uložen v zásuvkách stolu a také v zásuvkách malé rohové skříňky společně s dalšími jedovatými drogami, jako jsou listy blínu černého nebo durmanu obecného. List máty peprné, proskurníku a zřejmě i šalvěje (u druhé cedulky chybí část rostliny) byly uloženy vždy ve dvou zásuvkách.

Mrštnoplod léčivý (*Pilocarpus jaborandi*), zdrojový taxon drogy *Folium jaborandi*, je jihoamerickou rostlinou, která se v evropské medicíně, a také v olomouckém herbáriu, objevila až v 19. století. Roku 1874 popsal dr. Coutinho z brazilského státu Pernambuko v jednom francouzském časopisu účinky drogy známé v severní Brazílii pod jménem *Jaborandi*. Jejím nálev prý vyvolával silné pocení a slinění, které předčilo všechny dosud známé prostředky. Francouzští, angličtí i němečtí lékaři tuto drogu podrobili zkoumání s velmi uspokojivými výsledky, ale i zjištěním nepříjemných vedlejších účinků, jako je prudké zvracení, silná škytavka, nechuť k jídlu a několik hodin trvající nevolnost. Roku 1876 se v Darmštatě podařilo izolovat alkaloid *pilocarpin*, který měl všechny hlavní terapeutické účinky bez těch vedlejších škodlivých (LOEBISCH – ROKITANSKÝ, 1879). KLENCKE et al. (1893) jej radí k nejdůležitějším potopudným prostředkům nové doby, který ovšem mohli předepisovat pouze lékaři, ať už jako odvar z listů nebo přímo alkaloid *pilocarpin*. Popisují i nepříjemné vedlejší účinky – slinotok a oslabení srdce. Je zajímavé, že v současnosti se *pilocarpin* používá právě při xerostomii (suchu v ústech). Další využití má v oftalmologii při léčbě glaukomu (LIMA et al., 2017). *Pilocarpus* patří i dnes k nejvýznamnějším brazilským léčivým rostlinám.

Velmi mladou, zato v 20. století v herbáriu hojně zastoupenou drogou byly sennové listy – listy kassie pravé (*Senna alexandrina*). Latinské druhové jméno získala podle egyptského přístavu Alexandrie, kam byla dovážena především z Nubie (dnešní území severního Súdánu a jižního Egypta), a pak přes Terst rozvážena do celé Evropy (POLÍVKA, 1908). Na konci 19. století se v obchodu rozeznávaly 3 druhy – *senna alexandrina* (nejcennější, z Nubie), *senna indická* (vyvážela se z přístavu Tuticorin) a *senna tripolská* (přicházející ze středu Afriky, zejména ze Súdánu) (JAHN – POKORNÝ, 1894). Byla užívána jako velice účinné projímadlo ještě na počátku 20. století (POLÍVKA, 1908). Kromě listů byly ceněnou drogou i plody kassie (viz níže).

Velmi dlouho v lékopisech opomíjenou drogou byly borůvkové listy (oproti plodům, které byly známé a využívány po staletí). Zprávy o jejich antidiabetických účincích se začaly objevovat od konce 19. století, údajně vycházely z léčitelství v rakouských Alpách (HELMSTÄDTER – SCHUSTER, 2010). Z roku 1928 je řada zpráv o výsledcích klinických testů nové drogy – *myrtilinu* – jako léku na cukrovku z Ameriky. V Evropě se v klasické farmakologické literatuře objevuje v roce 1938 v Učebnici biologických léků (MADAUS, 1938). I popisná cedulka v herbáriu je až z 2. poloviny 20. století.

Fructus – plod

Ve 14 zásuvkách byly skladovány drogy z plodů 11 rostlinných taxonů. Vždy dvě zásuvky byly věnovány plodům jalovce, plodům senny (kassie pravé) a také pomerančovníku hořkému – jednou ve formě celých sušených nezralých plodů a jednou jeho sušenému oplodí, tzv. pomerančové kůře.

K nejmladším, exotickým a zároveň nebezpečným drogám patřil plod kolokvinty (*Citrullus colocynthis*). Kolokvinta roste ve východním Středomoří. V 19. století do obchodu přicházely pouze plody, buď oloupané, tzv. levantinské kolokvinty, nebo neoloupané, tzv. egyptské a indické kolokvinty (JIRUŠ, 1881). Usušená, na prášek rozdrčená dřev se používala ve velmi malých dávkách – byla prostředkem při léčbě cukrovky, žloutenky a astmatu, při střevních potížích nebo úplavici (HUSSAIN et al., 2014).

Sennové lusky (*Cassia in fistula*, plody kasie obecné, *Cassia fistula*) byly v herbáriu zahrnuty už v 19. století. Používaly se jako projímadlo, které působilo slaběji než sennové listí (KOTAL, 1882).

Semen – semena

V případě semen se nám podařilo doložit sedm taxonů. Semena lnu, haluchy vodní a brukve černé (neboli černé hořčice) byla v herbáriu již v 19. století, naopak další čtyři taxony byly do herbária zařazeny až ve 20. století a vesměs se jedná o jedovaté rostliny, které byly uchovávány odděleně buď v zásuvkách pracovního stolu nebo zvláštních rohových skříňkách. Jde o ocún jesenní, sabadilu lékařskou, krutikvět a kulčibu dávivou.

Ocún jesenní (*Colchicum autumnale*) je prudce jedovatá rostlina obsahující alkaloid kolchicin. Rostlina se v léčitelství používá přes 3500 let (DASGEB et al., 2018); samotný kolchicin byl izolován v roce 1820 (PELLETIER – CAVENTOU, 1820) a v medicíně je používán dodnes. Zralá semena byla používána k léčbě dny, revmatismu, vodnatelnosti a také ve zvěrolékařství při zácpě a nadmutí přežvýkavců (SENET, 1930).

Alkaloidy v semenech sabadily lékařské (*Schoenocaulon officinale*) mají insekticidní účinky. Rostlina pochází z Mexika, kde ji už v předkolumbovských dobách používali domorodí obyvatelé (CROSBY, 1971). V Evropě se z rozdrčených semen vyráběl kapucínský prášek a kapucínská mast proti vším (NESMÉRÁK – KUNEŠOVÁ, 2015). V rakouském lékopisu je droga uvedena ve vydáních z let 1834 a 1855. POLÍVKA (1908) uvádí ve své době se semeny sabadily dosud čilý obchod a také fakt, že dostane-li se prášek sabadillový do nosu, způsobuje silné kýchání. Dnes je její použití omezené kvůli potenciálně toxickým účinkům.

Krutikvět (*Strophanthus*) je rod stromovitých lián rostoucí v lesích tropické západní Afriky. Sbírají se semena (Semen strophanthi), která obsahují kardioaktivní glykosidy, díky kterým se používají pro posílení srdeční činnosti. Komerční drogou jsou semena druhů *Strophanthus gratus* a *S. hispidus*, nicméně velmi často je v droze dodávané producentům léčiv směs semen pocházejících i z jiných než uznávaných druhů rodu *Strophanthus* (LOYDOVÁ, 2016). Semena dříve sloužila domorodcům k výrobě prudkého šípového jedu kombé (POLÍVKA, 1908). Jeho účinky na srdce objevil John Kirk, který se v letech 1858–1863 zúčastnil Livingstonovy expedice do Zambezi jako lékař, ekonom, botanik a přírodovědec (VERDCOURT, 1984). V roce 1908 o droze POLÍVKA píše: „V novější době přivážejí se semena strofanťová (semen strophanthi, semen kombi) také do Evropy, poněvadž z nich připravují v lékárnách

tinkturu, doporučovanou proti neduhům srdečním a proti vodnatelnosti.“ Pro své nesporné účinky na srdeční činnost je extrakt z rostliny součástí léků dodnes používaných i západní medicínou pro úpravu krevního tlaku a srdečního rytmu (LOYDOVÁ, 2016).

Semena kulčiby jsou drogou s pozoruhodnou historií dvou příbuzných taxonů – kulčiby dávivé (*Strychnos nux-vomica*) a kulčiby hořké (*Strychnos ignatii*). Kulčiba hořká vstoupila do evropské farmacie z velké části díky práci brněnského rodáka Jiřího Josefa Kamela, který jako moravský jezuitský misionář a také lékárník a botanik působil na Filipínách. V roce 1699 vyšlo v Londýně jeho pojednání o léčivé rostlině, kterou domorodci po staletí používají pod názvem Igasur, jezuité její semena označili jako „fazole svatého Ignáce“. Kamel pak přispěl k popularizaci této drogy v Evropě 18. století. Semena do Evropy cestovala hlavně portugalskými obchodními cestami do Lisabonu a odtud dále – do konce století se objevila v holandských a německých obchodech a v polovině osmnáctého století dokonce v lékárně kláštera alžbětinek v Kamelově rodném Brně. Byla dovážena v relativně malých množstvích, jako vzácné a exkluzivní zboží byla známa obchodníkům a lékárníkům, ale nebyla široce dostupná. Během osmnáctého století se fazole svatého Ignáce začlenily do evropské lékařské praxe i literatury (KROUPA, 2019). V roce 1818 francouzští lékárníci a chemici Joseph Bienaimé Caventou a Pierre-Joseph Pelletier izolovali ze semen kulčiby hořké a příbuzné rostliny kulčiby dávivé strychnin, alkaloid dráždicí centrální nervovou soustavu (PELLETIER – CAVENTOU, 1818, 1819). Semena kulčiby dávivé byla do Evropy dovážena z Indie a prodávána od 17. století jako jed k hubení zvířat (EVANS – EVANS, 2009), v průběhu 19. století nahradila v lékopisech fazole svatého Ignáce. V minulosti měla semena kulčiby své místo v řadě evropských lékopisů – užívala se ve formě tinktury nebo extraktu v léčích proti nechutenství a pro posílení organismu; dnešní terapeutický význam strychninu je zanedbatelný, používá se jako experimentální látka při zkoumání fyziologie a farmakologie nervového systému (VOLFOVÁ – PATOČKA, 2003).

Cortex – kůra

Z 19. a 20. století bylo zachyceno pouhých pět taxonů využívaných jako zdroj kůry coby léčivé drogy. Z domácích drog to byla dubová kůra (využívaná dosud pro své stahující a uklidňující účinky na kůži i sliznice) a dále hojně využívaná kůra krušiny olšové (Cortex frangulae), která se dodnes používá jak samostatně proti zácpě (posiluje pohyby tlustého střeva, uvolňuje trávicí trakt), tak v různých čajových směsích při potížích spojených se zácpou a také žaludečních, žlučnickových a jaterních chorobách. Pro své očistné vlastnosti se tato bylinná látka používala i při onemocněních sleziny, vodnatelnosti, svrabu a jako antihelmentikum; kůra krušiny byla také přísadou do čajů používaných k čištění krve (WERNER, 2007). Krušina nejlépe účinkuje až po jednorocím skladování nebo po zahřátí na 100 °C po dobu jedné hodiny (MLČOCH, 2024). Oproti tomu čerstvá kůra krušiny nemá léčivé účinky, naopak je silně dráždivá, způsobuje nevolnost, zvracení a bolesti břicha (JANEČEK – EŠNEROVÁ, 2012).

Lékárna udržovala velkou zásobu kůry chinovníku. Z 19. století pochází cedulka na zásuve č. 91 s označením drogy Cortex cinchonae fuscus, kde droga mohla pocházet ze tří druhů chinovníku (*Cinchona scrobiculata*, *C. micrantha* a *C. glandulifera*). Později pod cedulkou přibyl rukou napsaný nápis „Calisaya“, který označuje další druh chinovníku, droga z něj pocházející byla v lékopisech označována Cortex cinchonae regius. Ve 20. století byla

chininová kůra uložena i v zásuvce č. 298 – v té době už pod názvem *Cortex chinae*, kdy zdrojovým taxonem mohl být buď chinovník lékařský (*Cinchona officinalis*) nebo chinovník pyříty (*C. pubescens*). Posledně jmenovaný druh, případně jeho odrůdy a kříženci, je zdrojovým taxonem drogy i podle současného lékopisu; důležitý je obsah nejméně 6,5 % veškerých alkaloidů, z toho nejméně 30 % až 60 % alkaloidů chininového typu. Sušená mletá kůra zamíchaná ve víně se po staletí používá k léčbě malárie, horečky i zažívacích potíží. Poprvé se objevila v Londýnském lékopise v roce 1677 pod jménem *Cortex Peruanus* – peruánská kůra. Získávala se z divoce rostoucích stromů, ale v průběhu zejména 2. poloviny 19. století se rozšířilo pěstování chinovníků do různých koutů světa, které dále podnítily vojenské konflikty 1. poloviny 20. století (EVANS – EVANS, 2009).

Kaskarillová kůra se získává z kmene a větví stromu kroton kaskarilla (*Croton eluteria*) rostoucího v Karibiku. V lékárnách se z ní připravovaly léky proti průjmům a ochablosti žaludku, používala se i k nakuřování při revmatických bolestech zubů a hlavy, jako přídatek do tabáku a také ve voňavkářství (POLÍVKA, 1908).

Kondurango pochází z oblastí Jižní Ameriky, z území dnešních států Peru, Kolumbie a Ekvádoru. Marsdenie kondurangová (*Marsdenia condurango*) preferuje horské oblasti, roste v džunglích a mlžných horách v nadmořské výšce od 2000 do 3000 m n. m. a velmi těžko se pěstuje v kultuře. Místními lidmi byla používána k léčbě žaludečních vředů, k podpoře jater a slinivky a také při hadím uštknutí. V roce 1871 zaslali drogu vládnoucí představitelé Ekvádoru do USA s tvrzením lékařů z Quita, že se jedná o léčivo na rakovinu a syfilis a doufali, že z prodeje drogy bude mít Ekvádor podobný příjem, jako Peru z kůry chinovníku. Kůra pak byla testována v Evropě i Americe, ale po mnoha zkouškách v období kolem roku 1870 až 1900 bylo možné konstatovat, že lék není účinný ani proti rakovině, ani proti syfilidě. Oproti tomu na konci 19. století a na počátku 20. století se tato bylina stala uznávaným lékem na zažívací potíže a byla zahrnuta do lékopisů Spojených států amerických a mnoha evropských zemí (TAYLOR, 2005). I do českých zemí se dovážela už od roku 1871 a ještě POLÍVKA (1908) ji uvádí jako lék proti rakovině žaludku. Ve vztahu k olomouckému herbáriu je důležité upozornit na fakt, že popisek může pocházet nejdříve z roku 1871, v rakouském lékopisu se však objevuje kondurango ještě později, až v jeho sedmém vydání v roce 1889.

Flos – květ

Oproti barokní době značně poklesl počet zaznamenaných taxonů, kde k výrobě drogy sloužily květy. Z původních 26 taxonů klesl na pouhé čtyři: bez černý, diviznu, lípu a ve třech zásuvkách skladovaný rmenec sličný (tzv. římský heřmánek). Všechny čtyři drogy jsou lékopisnými stálicemi, byly doloženy ve všech studovaných lékopisech již v první části výzkumu i v jeho pokračování, výjimkou je pouze Československý lékopis (1947; SKARNITZL, 1970), který neobsahoval květy rmence sličného, ale pouze květy heřmánku pravého. Použití těchto dvou drog je však z velké části totožné. Přípravky ze rmence sličného (*Chamaemelum nobile*) se běžně používají při mnoha onemocněních, jako je senná rýma, záněty, svalové křeče, menstruační poruchy, nespavost, vředy, rány, gastrointestinální poruchy, revmatické bolesti a hemoroidy (SRIVASTAVA et al., 2010). Nálev z květů ve vroucí vodě, lidově heřmánkový čaj, je odedávna známý pro své uklidňující a sedativní i diuretické účinky (RAVINDRAN et al., 2012).

Lignum – dřevo

Pět smaltovaných cedulek, které byly všechny aktivní i v 20. století, představuje pět různých taxonů, z nichž jako droga bylo používáno dřevo. Jedná se o jalovec obecný, guajak léčivý, hořkoň obecnou (*Quassia*), křídlok santalový a kaššu bělavou (*sassafras*). Všechny se objevily již v nejstarší dochované vrstvě popisných cedulek a komentáře k nim jsou uvedeny v článku BÁBKOVÁ HROCHOVÁ et al. (2023); žádná z těchto drog již v současném Českém lékopisu (2023) nefiguruje.

Další části rostlin

Dalšími částmi rostlin, které byly využívány, patří například pupeny (topol), stonky (lilek potměchuť) nebo mladé výhonky (borovice). Drogou opomíjenou v lékopisech i další literatuře jsou stopky plodů višní.

V případě urginei přímořské (*Drimia maritima*) je používanou částí cibule rostliny, dříve se proto rostlině říkalo „mořská cibule“. Obsahuje několik různých glykosidů, které jsou využitelné jako insekticidy nebo pesticidy. Urginea roste v celém Středozeří a její velké cibule, rostoucí těsně pod povrchem půdy, nebo i vyčnívající z půdy, jsou proti okousání hlodavci chráněny obsahem jedovatých látek – toho si lidé všimli a z mořských cibulí připravovali jed na potkany. V současnosti se zájem o tento způsob boje obnovuje, protože potkani získávají určitou rezistenci vůči moderním jedům (STUDNIČKA, 2006). V léčitelství se používá již 3500 let; zejména při dýchacích obtížích, pro usnadnění vykašlávání, jako diuretikum, při kožních problémech a také pro zlepšení činnosti srdce (zpomaluje tep za současného povzbuzení jednotlivých úderů). Právě srdeční glykosidy jsou však při nesprávném užívání smrtelné. V průběhu dějin se od jejího používání nejdříve téměř upustilo, pravděpodobně kvůli vyvolávání nevolnosti a zvracení; v polovině 18. století si jejich účinků znovu povšimli někteří lékaři, ale na dlouhou dobu byla vytlačena náprstníkem, coby suverénní drogou při léčbě srdečních poruch (CHAMBERLAIN – LEWY, 1937). Znovu se začala používat až po roce 1865, kdy anglický lékař Charles Hilton Fagge a toxikolog Thomas Stevenson provedli řadu fyziologických testů na žabím srdci (FAGGE – STEVENSON, 1865). Figurovala ještě v prvním vydání Československého lékopisu (1947), v současném Českém lékopisu (2023) zahrnuta není.

Blizny kukuřice (*Zea mays*), v Americe nazývané také kukuřičné hedvábí, se od 19. století používají jako diuretikum a při akutních onemocněních močového měchýře (LLOYD, 1911). Zvýšení zájmu o jejich využívání nejen v Evropě, ale i v Americe, způsobil krátký článek, který v londýnském lékařském časopise uveřejnil dr. DUFAY v roce 1879, v němž popsal skvělé působení této drogy. Na našem území se používají v lidovém léčitelství, do lékopisů však nikdy zařazeny nebyly.

Zvláštním případem drogy je Carragen – tento název označoval stélky červených mořských řas v rakouských lékopisech označované jako Lichen Carragheen (1855) nebo Alga Carragen (1906). Jméno je odvozeno od oblasti Carragheen County v jižním Irsku, kde stejným slovem, které v překladu znamená „skalní mech“, označovali lidé z pobřeží nejčastěji puchratku kadeřavou (*Chondrus crispus*). Tu již po staletí používali v potravinách, lécích i jako hnojivo. S irskými osadníky se její využití pod názvem „irský mech“ dostalo na počátku 18. století i do Ameriky. V roce 1837 byl z puchratky izolován polysacharid, který byl později pojmenován karagenan. Díky svým želírujícím vlastnostem byl na východním pobřeží USA

od 30. let 20. století vyráběn průmyslově (CHAOYUAN, 1990). Karagenany mají i dnes široké uplatnění především v potravinářství, jako pomocné látky i ve farmaceutickém průmyslu. Získávají se z různých pěstovaných druhů červených řas a zpracovávají se průmyslově.

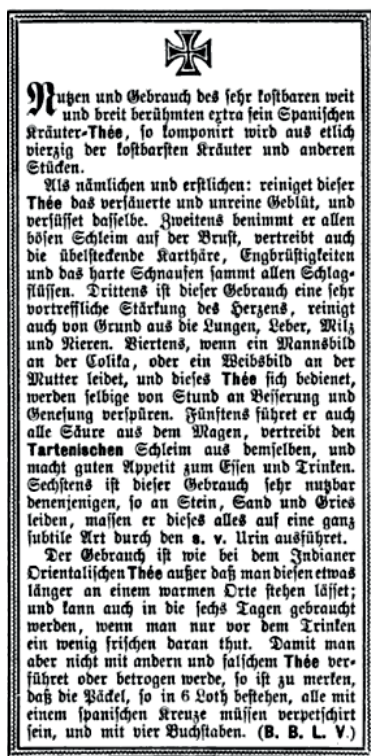
Předem namíchané čajové směsi (species) a další léčivé přípravky

Oproti době přelomu 18. a 19. století počet doložených předem namíchaných směsí poklesl. S určitostí se v lékárně používaly tři – species althaeae, species hispanicae a species laxantes.

Species althaeae byla bezkonkurenčně největší stálicí lékárny už od dob baroka a i v 19. a 20. století se využívala ve velkém množství. Své místo měla nejen v jedné zásuvce herbária, ale i v jedné z velkých dřevěných truhel. V roce 1855 i 1906 bylo její složení v rakouském lékopisu následující: nať a kořen proskurníku, kořen lékořice a květ slézu; totožné složení uvádí i HAGER (1875). Její využití je komentováno v předešlé práci (BÁBKOVÁ HROCHOVÁ et al., 2023).

Species hispanicae (pod zkratkou Spec. Hyspan.), směs označovaná jako španělský čaj nebo spanisch krauter thee, obsahovala minimálně „40 vzácných, široko daleko proslulých extra jemných španělských bylin“ – alespoň tak ji popisuje roku 1800 Augsburský materialista J. Ch. REDLINGER ve své práci o novinkách a popisu účinků speciálních léků. Využití směsi bylo podle něj bohaté – doporučoval ji na čištění krve, jater a sleziny, dýchacích cest i plic, na posílení srdce, proti kolikám, pro lepší činnost žaludku a podpoře chuti k jídlu i při močových kamenech. Gustav HELL ve své farmaceuticko-technické příručce, kterou vydal nejprve v Opavě (1873) a později ve Vídni (1877), uvádí pod názvem Species Hispanicae (Polychrestthee nebo Spanischer Kräuterthee) směs 12 bylin: nať proskurníku, list chrastavce, podbělu, plicníku, jaterníku a meduňky, dřevo červeného santalu, gaujaku a sassafras, kořen pýru, lékořice, semena fenyklu a květy levandule, vličího máku, chrpy a divizny. Totožné složení uvádí i GEISSLER a MOELLER (1890) ve své lékařenské encyklopedii vydané ve Vídni a Lipsku. Hermann HAGER (1875) ve svém Farmaceutickém manuálu, kde publikoval i předpisy, které nebyly přijaty do obvyklých lékopisů, uvádí Species Hispanicae jako směs 22 bylin; součástí směsi byl i prášek z jeleního paroží. Stejný autor se o rok později (1876) ve své další knize již jen zmiňuje o „spanischer thee“ s dovětkem, že může být nahrazena jinými směsmi (např. species pectorales). Eugen DIETERICH v Berlíně publikoval farmaceutický manuál (1896), kde byla uvedena následující směs bylin: řebříček, máta peporná, rozrazil, podběl, lipový květ, violka trojbarevná, růže, rozmarýn, prvosenka, chrpa, bobkový list, kořen pýru, oddenek osladiče, kořen puškvorce a kosatce, sassafrasové dřevo, fenykl, anýz, hrozny, rohovník a ječné kroupy. V podstatě doslovný popis použití i účinků směsi převzal z téměř 100 let staré Redlingerovy publikace, součástí popisu je i upozornění na označení pravé, nefalšované směsi maltézským křížem (obr. 4).

Species laxantes, projímadá čajová směs, je stabilní součástí lékopisů platných na našem území ve velmi obdobném složení. V rakouském lékopisu (1855) je směs uvedena pod názvem Species laxantes St. Germain. Skládala se z jemně nasekaných sennových listů bez pryskyřice, květu bezu černého, plodu sladkého fenyklu a vinného kamene. Ve vydání z roku 1906 figuruje v receptu opět senna, ale tentokrát ve formě výtazku z listů, květ černého bezu nahradil lipový květ a vinný kámen byl nahrazen vinanem draselno-sodným a kyselinou vinnou. Ve stejném složení se směs objevuje v prvním Československém

Obr. 4. Cedulka čajové směsi Species hispanicae (foto Magda Bábková Hrochová, 2024) s receptem označeným maltézským křížem uvedeným v díle DIETERICH (1896).

Fig. 4. The label of the herbal tea combination Species hispanicae (photo by Magda Bábková Hrochová, 2024) and the recipe tagged by the Maltese cross which is found in the work by DIETERICH (1896).

lékopisu, stejně tak v něm figuruje i v roce 1970, kde je v ní navíc i květ černého bezu. V současnosti řada firem nabízí hromadně vyráběné projímavé čajové směsi – ty obsahují pouze rostlinné drogy, které se ne vždy shodují s drogami v oficiálních Species laxantes; jsou zde zastoupeny různé kombinace antraglykosidních drog – krušínová kůra, list i plod senny a kořen reveně, a drog obsahujících sliz – proskurníkový kořen, semena lnu a chaluha bublinatá; laxativní čajoviny navíc často obsahují kořen lékořice, která zesiluje účinek antraglykosidů (ZEMANOVÁ, 2011).

Englischpflaster, Emplastrum Anglicanum, Emplastrum glutinosum

Náplasti (Emplastra, ve staré češtině přílepy, flasty) byly v minulosti zvláště oblíbenou lékovou formou. Měly větší tvrdost než masti, při styku s pokožkou změkly, přilepily se a působily delší dobu (DRÁBEK, 2007). Recept na „flastr anglický“ se v rakouském lékopisu z roku 1836 skládá pouze z jemného bavlněného plátna po jedné straně řádně napuštěného povařenou vyzinou (druh kolagenu; látka získávaná ze sušených plynových měchýřů jeseterovitých ryb) a z druhé strany benzoovou tinkturou. Ve vydání v roce 1855

je recept o něco složitější. Velmi jemné bavlněné plátno bylo z jedné strany napuštěno povařenou vyzinou smíchanou s vínem a medem a z druhé strany benzoovou tinkturou a peruánským balzámem. Po usušení byla náplast tuhá a krájela se na kousky, které přilnuly k pokožce, kde hojily rány a vředy. Ve vydání rakouského lékopisu z roku 1906 byl recept mírně upraven – na jednu stranu černé, bílé nebo růžové bavlněné látky se natřela směs z nadrobno nakrájené vyziny rozpuštěné ve vodě a smíchané s glycerolem, druhá strana pak byla potřena směsí benzoové tinktury, lihu a peruánského balzámu. Díky těmto receptům víme, že lékárna velmi pravděpodobně disponovala dalšími dvěma rostlinnými drogami, které nebyly nalezeny v průběhu průzkumu herbaria. Jsou jimi pryskyřice ze sturače benzoového (*Styrax benzoin*) a vonodřevu Pereirova (*Myroxylon balsamum* var. *pereirae*). O pryskyřici sturače píše POLÍVKA (1908): „*Do obchodu přichází benzoë v několika odrůdách, z nichž nejoblíbenější jest benzoë sumatranské, v lékárnách jediné přípustné ... Dnes užívá se ho pouze ku přípravě mastí na rány a pomazují se jím tak zv. anglické náplasti.*“ Pryskyřice vonodřevu Pereirova se nazývala „peruánský balsám“, podle JAHNA a POKORNÉHO (1894) to byl nejdražší z balzámů, voněl po vanilce a používal se jako voňavka, při přípravě likérů, čokolády, jemného pečetního vosku a mastí. POLÍVKA (1908) upřesňuje využití mastí na svrab, prašivinu, rány a vředy.

Diskuze

Díky dochovaným popiskům z 19. a 20. století se nám podařilo prokázat 153 jednodruhových drog pocházejících minimálně ze 147 taxonů především rostlin, ale i hub a živočichů, se kterými olomoucká Krajinská lékárna disponovala. Jednalo se o drogy z domácích rostlin, které byly získávány sběrem i pěstováním, a také drogy zahraniční, bez nadsázky z celého světa. Byly to jak drogy oficinální, tedy uváděné v tehdy platných lékopisech, tak drogy neoficinální, které v lékopisech nefigurovaly, nicméně byly i se svými účinky známé a popsané ve farmakologické, lékařské nebo botanické literatuře. Mezi tyto v 19. a 20. století dlouhodobě neoficinální drogy patřily: kořeny bedrníku obecného, bezu chebdi, posedu bílého a silenky široolisté bílé, list brusnice borůvky, nať hojníku, jahodníku, kontryhelu, kopřivy, kručinky barvířské, lžičniku, máčky, matico, ostružiníku, pačule, rosnatky, rozchodníku nachového, rozrazilu, sporýše, světlíku a svízele vonného, plody hlohu, višňové stopky, blizny kukuřice a také houba jelenka obecná. Největší rozdíl v poměru oficinálních a neoficinálních drog byl u natí – lékárna disponovala několikanásobně větším počtem neoficinálních natových drog, než kolik jich uváděly aktuálně platné lékopisy. Zvláštní je velmi malé zastoupení květových drog a drog ze semen. Při posuzování proměnlivosti sortimentu v čase je nutné mít na zřeteli, že s postupující dobou přibývaly nové znalosti o nemocech i rostlinách. NOVÁK (1910a) popisuje, že názory na význam jednotlivých drog se v medicíně měnily a sám rakouský lékopis ve svých osmi vydáních, tedy v průběhu jednoho století, celkem 361 různých drog zavedl (část ovšem zase vypustil); navíc, řada drog z páteho vydání, které byly v šestém vypuštěny, ocitá se opět ve vydání osmém z roku 1906. Obdobné změny logicky probíhaly i později v rámci Československého a Českého lékopisu. Velmi kvalitní zásobení lékárny oficinálními i neoficinálními drogami jak domácí, tak zahraniční provenience nepochybně ovlivnil fakt, že lékárnu nepřetržitě 145 let (do roku 1923) vlastnila lékárnická rodina Schrötterů. Důkazem obchodního talentu lékárníků a snahy mít k dispozici co možná nejširší sortiment jsou reklamy v dobovém tisku na rozličné

léčivé přípravky dovážené z Vídně, Dolního Rakouska nebo z Polska, kde je jméno Schrötter uváděno jako registrovaný prodejce, často jediný v Olomouci (obr. 5).

V porovnání s barokní vrstvou popisků, jejíž chaotické uspořádání nás v první části průzkumu překvapilo, jsou mladší popisky uspořádány systematictěji. Blízko u sebe jsou uchovávány drogy ze stejných částí rostlin – tedy listy, natě, kořeny... a v rámci každé skupiny byly seřazeny přibližně v abecedním pořádku (to se týkalo vždy vrchních pěti zásuvek, dvě spodní zásuvky, které jsou zároveň hlubší, byly určeny na nejvíce používané drogy, které zabíraly 2–3 zásuvky). Většina zásuvek obsahovala jedinou drogu, pouze 6 zásuvek bylo označeno slovem „variae“ a byly tedy určeny ke skladování více druhů drog (ve třech případech natí, ve dvou kořenů a v jednom listů). Jediná zásuvka, která měla v době převzetí herbária do VMO připevněny 2 cedulky najednou je zásuvka č. 283 (stopky višňi a stonky lilku). V případě zásuvky č. 219 byl popis dvou uložených drog vyřešen dopsáním rukou na původní smaltovanou cedulku (nať sporýše a ostružiníku/maliníku); stejně tak v zásuvce č. 91 byly uloženy dva druhy chinovníkových drog (fusca a calysaia). Poněkud nejasná je situace u zásuvky č. 141, ve které bylo v době průzkumu uloženo 5 cedulek – 3 smaltované, z toho jedna s viditelně novějším typem písma a dvě papírové s plastovým polepem. V době převzetí byla zásuvka označena jen jednou z nich, a to „plastovou“ Flos sambuci, která podle poškození byla nalepena na plechové cedulce Folia bucco – tyto dvě drogy jsou tedy s určitostí spojeny se zásuvkou č. 141. Zbýlé byly do zásuvky uloženy neznámo kdy a je pravděpodobné, že byly sejmuty ze dvou dalších zásuvek, kdy na jedné byla plechová cedulka Flor tiliae (i na ní jsou patrné stopy po nalepení další cedulky, která se ovšem nedochovala), na druhé byla plechová Flor. Verbasci přelepená cedulkou Cortex quercus.

Do nového uspořádání herbária Krajinské lékárny se velmi pravděpodobně promítlo i páté vydání rakouského lékopisu, které vyšlo v roce 1855. To se od předchozích vydání v mnohém liší obsahově i formálně (DRÁBEK, 2012). V lékopisu je několik nově zařazených tabulek, z nichž tabulka třináctá obsahuje soupis 118 léčiv, která mají být skladována odděleně („exhibens medicaments, quae a reliquis seclusa asservanda sunt“, doslova medicamenty, které je potřeba před ostatními utajit). Mezi vyjmenovanými léčivy je i řada drog skladovaných v herbáriu a panuje zde nápadná shoda mezi touto tabulkou a obsahem zásuvek pracovního stolu (obr. 6) – Cantharid, Fol. et Radix belladonnae, Folia Hyoscyami, Fructus Colocynthis, Secale cornutum (Fungus secal), Herba Aconiti (v herbáriu společně s Radix Aconiti), Herba Lobeliae inflatae (navíc v jedné ze zásuvek v rohu herbária byla Herba lobeliae scissa), Frondes Sabinae (v Olomouci Herba Sabinae), Radix Ipecacuanhae, Radix Jalapae, Radix Veratri; a také obsahem uzamykatelných skříněk v rozích herbária: Folia Belladonnae, Semen Colchici, Semen Sabadillae, Folia Stramonii a Herba Lobeliae. Ve stole byly navíc uskladněny i Herba Adonis a Herba Convallariae a semena krutikvětů (*Strophanthus*) a kulčiby dávivé (*Strychnos nux-vomica*). Strychnin figuruje také v další doplněné tabulce léčiv, která měla být uzamčena a přístupná pouze hlavnímu lékárníkovi nebo jeho zástupci. Dvě z drog uvedených v tabulce lékopisu však byly uloženy i v běžných zásuvkách herbária: Folia belladonnae (č. 129) a Herba Pulegii (č. 188). I přes tento „prohřešek“ lékárníků lze usuzovat, že rozřazení nebezpečných a jedovatých drog proběhlo až po roce 1855. Nabízí se i otázka, zda v souvislosti s novým nařízením nebylo upraveno i vybavení herbária výrobou stolu se zásuvkami na drogy, které mají být oddělené, protože v hlavní části herbária byl prostor pro jejich uložení dostatečný.

Obr. 6. Zásuvky pracovního stolu pro uskladnění nebezpečných drog s cedulkami vyvedenými červenou barvou na bílém pozadí. Foto Milan Stecker, 2009.

Fig. 6. The drawers of the working table used for storage of the dangerous drugs with labels made up by the red colour on white background. Photo by Milan Stecker, 2009.

Ve vztahu k uspořádání herbária byl pro lékárníky nepochybně zásadní i rok 1906, kdy kromě nového rakouského lékopisu vešel v platnost zákon o úpravě lékárnictví ze dne 18. prosince 1906 č. 5 ř. z. z r. 1907 a poté i nařízení ministerstva vnitra ze dne 27. května 1911 o provozování veřejných lékáren a lékáren v ústavech. Zásobní místnost pro léčiva, která je nutno uchovávat za sucha (materiální a bylinná komora, půda na uschování bylin), byla předepsanou součástí zařízení každé veřejné lékárny. Pro léčiva vyjmenovaná v tabulkách byl předepsaný formát jejich označení – např. tabulka II. zahrnovala léčiva, která mají být skladována odděleně od ostatních a jejichž popis musel být vyveden červenou barvou na bílém pozadí (HAVRÁNEK, 1938); toto nařízení dokumentují v případě olomouckého herbária cedulky popisující drogy uložené ve stole (obr. 7) a v rohových skříňkách. V reakci na nové nařízení publikoval lékárník Jan THON (1911) článek v Časopisu českého lékárnictva, jehož text natolik přesně vystihuje situaci, která byla „zakonzervována“ v olomouckém herbáriu Krajinické lékárny, že jej uvádíme doslovně: „*Přesné dodržování toho, aby v jednotlivých zásuvkách (dodatek oddělení A. přílohy) směla býti jen jedna droga chována, připraví mnohou obtíž a nelze dobře pochopiti obavu před nějak „škodlivou záměnou“ (?). Nelze nikdy zařídití lékárnu tak, aby zásuvky úplně odpovídaly počtu častěji potřebovaných drog rostlinných (officinelních i neoficinelních), kořenů, listů, plodů, květů, a tak dále. Někdy některá zásuvka zbývá prázdnou, a tu snad nevyvolá se nebezpečí záměny, uloží-li se do ní kniha, papír, zátka, krabičky a podobné. Někdy se zásuvek nedostává; proč by nesměly býti*

v takových případech zásuvky přepaženy a jejími „podnájemníky“ se státi na příklad Radix Gentianae a Radix Enulae, Flores Tiliae a Flores Sambucci, Folia Bucco a Folia Uvae Ursi, Folia Sennae Alex. a Folia Sennae s.r., Folia Lauri a Succ. Liquir. crud. atd. adt.? Za to však neukládá nové nařízení lékárníkovi, aby pořídil si novou skříň pro ty řady nových a nejnovějších léků patentovaných, které jeho zařízení dosavadní není s to pojmouti a pro které chtě nechtě v tom příválu stálého přibývání vhodné umístění naléztí musí.“

Prvotní odhad datace smaltovaných cedulek do 1. poloviny 19. století se zdá mylný, mnohem pravděpodobnější je, že změna byla provedena až po vydání lékopisu v roce 1855. Navíc jen před třemi roky (v roce 1852) převzal lékárnou další z rodiny Schrötterů, Dr. Karel Schrötter, který v pozici nového lékárníka mohl chtít změnit původní uspořádání herbária. Této úvaze nahrává i fakt, že pro drogy, které se dostaly do lékopisu nebo farmaceutické literatury v 1. polovině 19. století, se vyráběly ještě cedulky v původním barokním stylu (BÁBKOVÁ HROCHOVÁ et al., 2023). Naopak mezi plechovými popisky jsou i takové, kde výroba v 1. polovině 19. století nebyla ani možná, protože drogy toho jména nebyly známy nebo používány. Jsou jimi Cortex condurango (droga popsána v roce 1871, v rakouském lékopisu se objevuje v roce 1889) a Folium jaborandi (účinky drogy popsány v roce 1874). Ani jedna z těchto dvou cedulek nevypadá výrazně nověji než zbylé smaltované popisky, naopak mají stejné rozměry, barevnost, typ i velikost písma. Pokud bychom zvažovali možnost, že byla většina smaltovaných cedulek vyrobena najednou, nabízel by se rok 1875, kdy lékárnou převzal Hugo Schrötter.

Závěr

Průzkum *materia medica* Krajinské lékárny zachytil 153 druhů drog, které se v lékárně používaly na přelomu 19. a 20. století. Převážně rostlinné drogy pocházely z našich zemí i ze značně vzdálených destinací, jakými jsou Střední a Jižní Amerika, jihovýchodní Asie nebo Afrika. Jednotlivé vrstvy cedulek vypovídají o dynamice a pokroku, které dané období charakterizovalo. Ukazují rychlost, s jakou se nově objevená nebo popsaná droga dostala k lékařům, kteří ji začali předepisovat a propagovat, a tak se následně dostala do lékáren a k zákazníkům. Měníci se názvosloví nebo uložení jednotlivých drog v herbáriu souvisí nejen s novými poznatky, ale také s nařízeními nebo legislativou, která se ve své době provozu lékáren týkala. Zároveň přítomnost neoficinálních drog nebo směsí svědčí o jejich oblíbenosti a stálosti a o poptávce ze strany zákazníků, navzdory zrovna platným lékopisům. Každý, kdo lékárnou navštívil, do ní vstoupil s příběhem o sobě nebo o nemoci, která trápila jeho, nebo jeho blízké. Kroky lékárníků po staletí vedly do herbária, aby v něm pro nemocného našli léčiva. Nyní, na oplátku, vypráví příběhy o rostlinách, léčivech, objevech, historii a léčitelství olomoucké herbárium.

Poděkování

Článek byl vytvořen v rámci vědeckovýzkumné činnosti botanického oddělení Vlastivědného muzea v Olomouci a olomouckého oddělení VÚRV, v.v.i. a byl podpořen projektem NAKI – DH23P03OVV044 – Historie užívání a pěstování léčivých rostlin jako součást národní a kulturní identity.

Za kontrolu textu a veškeré připomínky autorky děkují dvěma recenzentům.

Literatura

- ANONYM (1885): Adonis vernalis. *Časopis českého lékařnictva*, 4(4), s. 52. [Dostupné na MZK].
- ARRUDA-SILVA, F. – BELLAVITE, P. – MARZOTTO, M. (2021): Low-dose *Drosera rotundifolia* induces gene expression changes in 16HBE human bronchial epithelial cells. *Scientific Reports*, 11, 2356. Online. Dostupné z: <https://doi.org/10.1038/s41598-021-81843-y>. [cit. 2024-05-25].
- BÁBKOVÁ HROCHOVÁ, M. – KAFFKOVÁ, K. – KOČENDOVÁ, J. (2023): Olomoucké barokní herbárium a jeho materia medica na přelomu 18. a 19. století. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 325, s. 79–121. ISSN 1212-1134.
- BRONCOVÁ, D. (2003): *Historie farmacie v Českých zemích*. Praha: Milpo Media. ISBN 80-86098-30-3.
- BUCHTOVÁ, I. – CZETMAYER EHRlichOVÁ, M. (2023): *Situační a výhledová zpráva Léčivé aromatické a kořeninové rostliny*. Praha: Ministerstvo zemědělství České republiky. ISBN 978-80-7434-706-1.
- CROSBY, D. G. (1971): Minor insecticides of plant origin. In: JACOBSON, M. – CROSBY, D. G. (ed.) *Naturally occurring insecticides*. Marcel Dekker, s. 177–239. ISBN 9780824713256.
- Československý lékopis: Pharmacopoea Bohemoslovenica. Praha: Ministerstvo zdravotnictví, 1947.
- Český lékopis 2023, Doplněk 2024, 2. díl, Národní část, III. Část, Seznam článků speciální části Evropského lékopisu, s. 5973–5988. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-5378-7.
- DASGEB, B. – KORNREICH, D. – MCGUINN, K. – OKON, L. – BROWNELL, I. – SACKETT, D. L. (2018): Colchicine: an ancient drug with novel applications. *British Journal of Dermatology*, 178(2), s. 350–356. Online. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/bjd.15896>. [cit. 2024-06-13].
- DIETERICH, E. (1896): *Neues Pharmaceutisches Manual*. Berlin: Verlag von Julius Springer. [Dostupné na Google books].
- DOMIN, K. (1923): *Rosička okrouhlolistá – (Drosera rotundifolia L.), naše nejhledanější léčivá rostlina*. Praha: Ústřední komise pro sběr léčivých rostlin. [Dostupné na Knihovna Antonína Švehly].
- DOMINGUES, P. M. – SANTOS, L. (2019): Essential oil of pennyroyal (*Mentha pulegium*): Composition and applications as alternatives to pesticides – New tendencies. *Industrial Crops and Products*, 139(-), 111534. Online. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.indcrop.2019.111534>. [cit. 2024-07-14].
- DRÁBEK, P. (2007): Zapomenuté lékové formy a galenické přípravky (III. část). Polotuhé lékové formy a galenické přípravky. *Praktické lékařství*, 3(6), s. 303–306.
- DRÁBEK, P. (2012): Naše léčivé přípravky v polovině 19. století (II. část) – galenické přípravky. *Česká a slovenská farmacie*, 61, s. 178–184.
- DUFAU (1879): Dufau on the Stigmata of Maize in Diseases of the Bladder. *The London Medical Record*, Oct. 15, 1879, s. 400. [Dostupné na Google books].
- EVANS, W. C. – EVANS, D. (2009): Chapter 26 – Alkaloids. Chapter 26 – Alkaloids. In: EVANS, W. C. (ed.) *Trease and Evans' Pharmacognosy*. 16. Saunders, 2009, s. 353–415. ISBN 9780702048838. Online. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/book/9780702029332/trease-and-evans-pharmacognosy>. [cit. 2024-08-14].
- FAGGE, C. H. – STEVENSON, T. (1865): *Drs. Fagge and Stevenson on Physiological Tests*. Online. Dostupné z: <https://royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10.1098/rspl.1865.0050>. [cit. 2024-08-20].

- GBIF – Global Biodiversity Information Facility. Online. Dostupné z: <https://www.gbif.org/>. [cit. 2024-08-09].
- GEIGER, P. L. – MOHR, F. (1845): *Pharmacopoea universalis – Svazek 1*. Heidelberg. [Dostupné na Google books].
- GEISLER, E. – MOELLER, J. (1890): *Real Encyclopadie Der Gesammten Pharmacie* 9. Wien und Leipzig: Urban Schwarzenberg. [Dostupné na Google books].
- GOTTWALD, V. (1898): *Květiny v pokoji*. Praha: I. L. Kober. [Dostupné na Kramerius 5].
- GRÖSSING, S.-M. (1993): *Kupecská dcera v domě Habsburků: Filipina Welsperová a její léčitelské umění*. Praha: Melantrich. ISBN 80-7023-171-8. [Dostupné na MZK].
- GRULICH, V. – CHOBOŤ, K. [eds.] (2017): Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Cévnaté rostliny. *Příroda*, 35, s. 1–178. ISBN 978-80-88076-47-6.
- HAGER, H. (1875): *Manuale pharmaceuticum seu promptuarium quo et praecepta notatu digna pharmacopoeiarum variarum et ea, quae ad paranda medicamenta in pharmacopoeas usitatas non recepta sunt, atque etiam complura adjumenta et subsidia operis pharmaceutici continentur*. Lipsiae: Sumptibus Ernesti Günther. [Dostupné na Google books].
- HAGER, H. (1876): *Handbuch der pharmaceutischen Praxis für Apotheker, Ärzte, Droguisten und Medicinalbeamte*. Berlin: Verlag von Julius Springer. [Dostupné na Google books].
- HANBURY, D. (1867): On the cultivation of Jalap. *Pharmaceutical Journal and Transactions*, VIII, s. 651–654. [Dostupné na Google books].
- HAVRÁNEK, H. (1938): *Československé zdravotnické zákony s příslušnými prováděcími předpisy. II. díl, část I, Lékárnictví, obchod léčiv a jedy. Komentované zákony Československé republiky*. Praha: Nákladem Československého Kompassu.
- HELL, G. (1873): *Pharmaceutisch-technisches Manuale. Anleitung zur verbesserten Darstellung vieler officinellen und zur Bereitung aller nicht officinellen pharmaceutischen Composita, sowie zum richtigen Betriebe der pharmaceutischen Nebenindustrie. Ein Handbuch für die Apotheker in Oesterreich-Ungarn*. Troppau: Im Selbstverlag des Versassers. [Dostupné na Google books].
- HELL, G. (1877): *Pharmaceutisch-technisches Manuale. Anleitung zur verbesserten Darstellung vieler officinellen und zur Bereitung aller nicht officinellen pharmaceutischen Composita, sowie zum richtigen Betriebe der pharmaceutischen Nebenindustrie. Ein Handbuch für die Apotheker in Oesterreich-Ungarn*. Wien: Verlag von Bucholz et Diebel. [Dostupné na Google books].
- HELMSTÄDTER, A. – SCHUSTER, N. (2010): *Vaccinium myrtillus* as an antidiabetic medicinal plant – research through the ages. *Pharmazie*, 65, s. 315–321. Online. DOI: 10.1691/ph.2010.9402. [cit. 2024-09-19].
- HILL, J. (1754): *The useful family herbal or, an account of all those English plants, which are remarkable for their virtues, etc. By J. Hill*. London: Printed for W. Johnstone in St. Paul's-Church-Yard and W. Owen, near Temple-Bar. [Dostupné na Google books].
- HIRSCH, B. (1890): *Universal-Pharmakopöe eine vergleichende Zusammenstellung der zur Zeit in Europa und Nordamerika gültigen Pharmakopöen*. Svazek 2. Göttingen: Vandenhoeck et Ruprecht's Verlag.
- HUSSAIN, A. I. – RATHORE, H. A. – SATTAR, M. Z. A. – CHATHA, S. A. S. – SARKER, S. D. – GILANI, A. H. (2014): *Citrullus colocynthis* (L.) Schrad (bitter apple fruit): A review of its phytochemistry, pharmacology, traditional uses and nutritional potential. *Journal of Ethnopharmacology*, 155(1), s. 54–66. Online. DOI: 10.1016/j.jep.2014.06.011. [cit. 2024-08-21].
- CHAMBERLAIN, F. L. – LEVY, R. L. (1937): Clinical study of a preparation of squill (urginin) in the treatment of myocardial insufficiency. *American Heart Journal*, 14(3), s. 268–283. Online. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0002870337905647>. [cit. 2024-09-14].
- CHAOYUAN, W. (ed.) (1990): Chapter III: Properties, manufacture and application of seaweed polysaccharides – agar, carrageenan and algin. In: *Training manual on Gracilaria culture and seaweed processing in China*. Zhanjiang Fisheries College. Online. Dostupné z: <https://www.fao.org/4/AB730E/AB730E03.htm>. [cit. 2024-07-08].
- JAHN, J. V. – POKORNÝ, M. (1894): *Kronika práce, osvěty, průmyslu a nálezu – Díl 6, Část 2. Chemie denního života*. Praha: I. L. Kober. [Dostupné na MZK].

- JANEČEK, V. – EŠNEROVÁ, J. (2012): Krušina olšová (*Frangula alnus*). *Lesnická práce*, 91(9/12), s. 40–41. ISSN 0322-9254.
- JEFFREYS, T. (1844): *Remarks on the efficacy of matico as a styptic and astringent*. 2. London, Liverpool: Longam and Co., W. Grapel. [Dostupné na Google books].
- JEŽEK, J. (1905): *Kneippovy byliny léčivé s názvy lidovými, s udáním, kde byliny ty rostou, kdy kvetou a proti kterým chorobám jako thě, prášky nebo kapky atd. se doporučují, jakož i jiné osvědčené léky domácí*. 2. Praha: G. Franc. [Dostupné na MZK].
- JIRÁSEK, V. – STARÝ, F. – SEVERA, F. (1986): *Kapesní atlas léčivých rostlin*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- JIRUŠ, B. (1881): Dýňa kopva (*Citrullum colocynthis*). In: EISELT, B. (ed.): *Odborná pathologie a terapie – díl třetí*. 1. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, s. 732–733. [Dostupné na Národní knihovna České republiky].
- K., V. (189?): *Český herbář popsání všech známých bylin léčebných a rostlin užitečných pro obchod a průmysl, zároveň s navedením, jak se pěstují, sbírají a jak se z nich připravují léky: s vyobrazením rostlin jedovatých*. 2. Praha: Alois Hynek. [Dostupné na MZK].
- KAVINA, K. (1924): *Botanika zemědělská zemědělské mládeži akademické, učitelstvu, technikům, hospodářům, lesníkům, zahradníkům i každému, kdož se o život rostlin a říší rostlinnou zajímají – Díl 2, Část 2. Botanika speciální. Rostliny prvoobalné (bezkorunné a prostoplátčné)*. Praha: Ministerstvo zemědělství Republiky československé. [Dostupné na MZK].
- KLENCKE, P. F. H. – MONIN, R. – JACCOUD, S. – SVOBODA, J. (ed.) (1893): *Úplný domácí lékař – lékařský rádce zdravých i chorých – Díl II., N–Ž*. Praha: Bursík a Kohout. [Dostupné na Národní knihovna České republiky].
- KOCOURKOVÁ, B. – PLUHÁČKOVÁ, H. – RŮŽIČKOVÁ, G. (2014): 9 Námel – paličkovice nachová. In: *Pěstování speciálních plodin*. Brno: Mendelova univerzita v Brně – Agronomická fakulta, 2014, s. 76–78. ISBN 978-80-7509-020-1.
- KOTAL, Č. (1882): O kassii obecné (*Cassia fistula* L.). *Vesmír*, 11(16), s. 181–182. [Dostupné na MZK].
- KROUPA, Š. (2019): *Georg Joseph Kamel (1661–1706): A Jesuit Pharmacist at the Frontiers of Colonial Empires*. Dissertation. Cambridge: University of Cambridge.
- KUBÁT, F. (1908): Konservační a sterilizační metody rakouského lékopisu vydání VIII. *Časopis českého lékárnictva*, 27(23), s. 349–354. [Dostupné na MZK].
- KUBICA, P. – SZOPA, A. – DOMINIÁK, J. – LUCZKIEWICZ, M. – EKIERT, H. (2020): *Verbena officinalis* (Common Vervain) – A Review on the Investigations of This Medicinally Important Plant Species. *Planta Med* 2020, 86(17), s. 1241–1257. Online. DOI: 10.1055/a-1232-5758. [cit. 2024-07-08].
- LÁBLER, K. (1887): Pěstování bylin léčivých. *Časopis českého lékárnictva*, 6(10) a 6(11), s. 155–159 a s. 171–173. [Dostupné na MZK].
- LIMA, D. F. – de LIMA, L. I. – ROCHA, J. A. – de ANDRADE, I. M. – GRAZINA, L. G. – VILLA, C. – MEIRA, L. – VÉRAS, L. M. C. – AZEVEDO, I. F. S. – BIASE, A. G. – COSTA, J. – OLIVEIRA, M. B. P. P. – MAFRA, I. – de SOUZA de ALMEIDA LEITE, J. R. (2017): Seasonal change in main alkaloids of jaborandi (*Pilocarpus microphyllus* Stapf ex Wardleworth), an economically important species from the Brazilian flora. *PLoS One*, 12(2), e0170281. Online. DOI: 10.1371/journal.pone.0170281. [cit. 2024-09-10].
- LINNÉ, C. (1749): *Materia medica*. Stockholm. [Dostupné na <https://linnean-online.org>].
- LLOYD, J. U. (1911): *History of the vegetable drugs of the Pharmacopeia of the United States*. Bulletin of the Lloyd Library of botany, pharmacy and materia medica. Pharmacy series no. 4, Bulletin No. 18. Online. Dostupné z: <https://archive.org/details/historyofvegetab00lloy/page/n3/mode/2up>. [cit. 2024-09-02].
- LOEBISCH, W. F. – ROKITANSKÝ, P. (1879): Novější léky, jejich upotřebení a účinek. *Časopis lékařů českých*, 18(9), s. 69–70. [Dostupné na Národní knihovna České republiky].
- LOYDOVÁ, V. (2016): *Strophanthus gratus* (Wall. et Hook.) Baill – krutikvět cenný. Online. Dostupné z: <https://botany.cz/cs/strophanthus-gratus/>. [cit. 2024-08-10].

- MACKŮ, J. (1940): *Pěstování a sbírání rentabilních rostlin léčivých*. Olomouc: R. Promberger. [Dostupné na MZK].
- MADAUS, G. (1938): *Lehrbuch der biologischen Heilmittel*. Leipzig: Verlag Georg Thieme.
- MLČOCH, Z. (2021): *Ratanhový kořen, kramerie trojmužná – účinky na zdraví, co léčí, použití, užívání, využití*. Online. Dostupné z: <https://www.bylinkyprovsechny.cz/>. [cit. 2024-09-15].
- MLČOCH, Z. (2024): *Krušina – účinky na zdraví, co léčí, použití, užívání, využití, dávkování*. Online. Dostupné z: <https://www.bylinkyprovsechny.cz/>. [cit. 2024-09-15].
- MOLITORIS, H. P. (1994): Mushrooms in medicine. *Folia Microbiologica*, 39(2), s. 91–98. Online. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02906801>. [cit. 2024-09-13].
- NESMĚRÁK, K. – KUNEŠOVÁ, J. (2015): Farmaceutická historie kapucinského kláštera v Praze na Hradčanech. Část II. Kapucinský balzám (Balsamum capucinatorum). *Česká a slovenská farmacie*, 64, s. 95–99.
- NOVÁK, J. (1910a): Dějiny officinelních drog rakouského lékopisu. *Časopis českého lékárnictva*, 29(24), s. 412–414. [Dostupné na MZK].
- NOVÁK, J. (1910b): Dějiny officinelních drog rakouského lékopisu. *Časopis českého lékárnictva*, 29(30), s. 539–540. [Dostupné na MZK].
- NOVÁK, E. – NOWAK, G. – ROCH, F. (1890): *Synonyma Apothecariorum. Übersichtliche Zusammenstellung der wissenschaftl. und volksthümlichen Benennungen der pharmaceutischen Artikel in lat. deut. und böhm. sprache*. Praha: Verlag von Franz Roch.
- PANYREK, D. (1900): Léčiva ze živočišstva. *Vesmír*, 29(7), s. 74–75. [Dostupné na MZK].
- PELLETIER, P. S. – CAVENTOU, J. B. (1818): Note sur un nouvel alkali. *Annales de Chimie et de Physique*, 1818, s. 323–324.
- PELLETIER, P. S. – CAVENTOU, J. B. (1819): Mémoire sur un nouvel alcali vegetal (la strychnine) trouvé dans la feve de Saint-Ignace, la noix vomique, etc. *Annales de Chimie et de Physique*, 1819, s. 142–176.
- PELLETIER, P. S. – CAVENTOU, J. B. (1820): Examen chimique des plusieurs végétaux de la famille des colchicées, et du principe actif qu'ils renferment. [Cévadille (veratrum sabadilla); hellébore blanc (veratrum album); colchique commun (colchicum autumnale)]. *Annales de Chimie et de Physique*, 14, s. 69–81.
- PEREIRA, J. (1855): *The Elements of Materia Medica and Therapeutics*. 4. enlarged and improved. London: Longman, Brown, Green and Longmans. [Dostupné na Google books].
- Pharmacopoea austriaca*. (1834). Editio quarta, emendata. Vídeň: Typis. Caes. Reg. Alueae et Status Typographiae. [Dostupné na: https://leopard.tu-braunschweig.de/receive/dbbs_mods_00000830].
- Pharmacopoea austriaca*. (1836). Editio quarta emendatior. Vindobonae: Typis Caes. Reg. Aulae et Status Typographiae.
- Pharmacopoea austriaca*. (1855). Editio quinta. Vídeň: Caes. Reg. Aluae et Imperii Typ. [Dostupné na Google books].
- Pharmacopoea austriaca*. (1889). Editio septima. Vídeň: Caes. reg. aulae et imperii typographia. [Dostupné na Internet Archive].
- Pharmacopoea austriaca*. (1906). Editio octava. Vídeň: Caes. Reg. Aulae et Imperii Typographia. [Dostupné na <https://wellcomecollection.org>].
- PÍCHA, J. (1897): Referáty. *Časopis českého lékárnictva*, 16(23), s. 311–313. [Dostupné na MZK].
- PÍCHOVÁ, K. (2017): Námel známý i neznámý. *Živa*, 2017(5), s. 266–268. ISSN 0044-4812.
- Pladias – databáze české flóry a vegetace*. Online. Dostupné z: www.pladias.cz. [cit. 2024-08-09].
- POLÍVKA, F. (1908): *Užitkové a pamětihodné rostliny cizích zemí*. Olomouc: Nakladatelství R. Promberga v Olomouci.
- PREININGER, V. (1896): *Léčiva, jejich účinek, užití a dávky*. Praha: Bursik & Kohout. [Dostupné na Kramerius 5].

- RAVINDRAN, P. N. – DIVAKARAN, M. – PILLAI, G. S. (2012): 27.3. Chamomile. In: PETER, K. V.: *Handbook of Herbs and Spices (Second edition)*. 2. Woodhead Publishing Series in Food Science, Technology and Nutrition, 2012, s. 538–540. ISBN 978-0-85709-040-9.
- REDLINGER, J. CH. (1800): *Nachricht und Beschreibung von den Wirkungen und dem Gebrauche einiger besonderer Arzeneyen, welche allein ächt zu bekommen sind bey Johann Christian Redlinger*. Augsburg. [Dostupné na Google Books].
- REINSBERG, J. (1885): *Nauka o soudním lékařství II. O sporném těhotenství i porodu a odehnání plodu*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka. [Dostupné na MZK].
- SENF, E. (1912): Pokusy s pěstěním léčivých rostlin v r. 1911. *Časopis českého lékařnictva*, 31(29), s. 509–514. [Dostupné na MZK].
- SENF, E. (1930): *Léčivé rostliny – návod k poznání a sbírání našich domácích a pěstovaných léčivých bylin, Část 2. Speciální*. Praha: Nákladem vlastním. [Dostupné na MZK].
- SCHREIBER, O. (1888): Sazba neoficinelních léčiv. *Časopis českého lékařnictva*, 25(20), s. 421. [Dostupné na MZK].
- SKARNITZL, E. (1932): *Přednášky z farmakognosie Díl I. (Theoretický)*. Praha: Spolek čs. farmaceutů. [Dostupné na MZK].
- SKARNITZL, E. (1970): *Československý lékopis: (ČsL 3) = Pharmacopoea Bohemoslovenica (PhBs III)*. 3. vyd. Praha: Avicenum.
- SKRUŽNÁ, J. (2000): *Lžičník lékařský*. Online. Dostupné z: http://www.medicina.cz/odborne/clanek.dss?s_id=2284&s_ts=41006,5554166667. [cit. 2024-08-10].
- SRIVASTAVA, J. K. – SHANKAR, E. – GUPTA, S. (2010): Chamomile: A herbal medicine of the past with bright future. *Molecular Medicine Reports*, 3(6), s. 895–901. ISSN 1791-2997.
- STACH, Z. (1938): *Důležité naše i cizí jedovaté a léčivé rostliny se zřetelem k jejich významu, pěstování a sběru*. Praha: Ministerstvo zemědělství. [Dostupné na MZK].
- STANIKUNAITE, R. – KHAN, S. – TRAPPE, J. M. – ROSS, S. A. (2009): Cyclooxygenase-2 hemmende und antioxidative Verbindungen aus der Trüffel *Elaphomyces granulatus*. *Phytotherapy Research*, 23(4), s. 575–578. ISSN 0951-418X.
- STUDNÍČKA, M. (2006): Obří cibule urginey mořské. *Živa*, 5/2006, s. 213. ISSN 0044-4812.
- SWAMY, M. K. – SINNIH, U. R. (2015): A Comprehensive Review on the Phytochemical Constituents and Pharmacological Activities of *Pogostemon cablin* Benth.: An Aromatic Medicinal Plant of Industrial Importance. *Molecules*, 20(5), s. 8521–8547. Online. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/molecules20058521>. [cit. 2024-08-15].
- T., J. (1879): Ipecacuanha. *Vesmír*, 8(7), s. 73–75. [Dostupné na MZK].
- TAYLOR, L. (2005): *Healing Power of Rainforest Herbs*. New York: Square One Publishers. ISBN 978-0757001444.
- THON, J. (1911): Nařízení ministerstva vnitra z 27. května 1911. *Časopis českého lékařnictva*, 30(21), s. 421–424. [Dostupné na MZK].
- VAJGL, F. (1934): *Můj nový herbář*. Praha: Redakce Kalendáře matek. [Dostupné na MZK].
- VELENOVSKÝ, J. (1885): Botanické náčrtky z okolí Lounského. *Vesmír*, 14(5), s. 50–51. [Dostupné na MZK].
- VERDCOURT, B. (1984): Sir John Kirk – 1832–1922 – Collectors in East Africa – 11. *The Conchologists' Newsletter*, 91, s. 215–218. Online. Dostupné z: <https://conchsoc.org/node/5275>. [cit. 2024-09-07].
- VOLFOVÁ, A. – PATOČKA, J. (2003): Strychnin – historie a současnost. *Vojenské zdravotnické listy*, 72(3), s. 110–113. ISSN 0372-7025.
- Vyhláška č. 395/1992 Sb. Vyhláška ministerstva životního prostředí České republiky, kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.
- WERNER, C. (2007): *Assesment report on Rhamnus frangula L., cortex*. European medicines Agency. Online. Dostupné z: <https://www.pharmacompass.com/pAssets/pdf/pubchem/rhamnus-frangula-l.pdf>. [cit. 2024-09-17].

- WITTSTEIN, G. CH. (1882): *Handwörterbuch der Pharmakognosie Pflanzenreichs*. Vratislav: Verlag von Eduard Trewendt. [Dostupné na Google books].
- WOOD, J. R. I. – MUÑOZ-RODRÍGUEZ, P. – WILLIAMS, B. R. M. – SCOTLAND, R. W. (2020): A foundation monograph of *Ipomoea* (Convolvulaceae) in the New World. *PhytoKeys*, 143, s. 1–823. Online. Dostupné z: <https://phytokeys.pensoft.net/article/32821/>. [cit. 2024-08-04].
- YVONNA (1907): *O voňavkách*. Příloha „Národní politiky“ k číslu 255. ze dne 15. září 1907, roč. 25, č. 255, s. 1. [Dostupné na MZK].
- ZEMANOVÁ, E. (2011): *Fytofarmaka používaná v léčbě gastrointestinálního traktu*. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, Katedra farmakognosie.

Doporučená citace

- BÁBKOVÁ HROCHOVÁ, M. – KAFFKOVÁ, K. – KOČENDO VÁ, J. (2024): Olomoucké herbárium Krajinské lékárny a jeho *materia medica* v 19. a 20. století. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 327, s. 101–138. ISSN 1212-1134.

Tabulka 1. *Soupis materia medica herbária Krajinské lékárny v Olomouci na základě popisných cedulek z přelomu 19. a 20. století. Uspořádáno abecedně podle zdrojového taxonu.*

- ve zdroji je droga uvedena; ● ve zdroji figuruje taxon, ale není přesně shodná jeho využívaná část, případně není známa; × droga se v uvedeném zdroji nevyskytuje

Jiné zdroje: 1 – GEIGER, P. L. – MOHR, F. (1845): Pharmacopoea universalis; 2 – WITTEIN, G. CH. (1882): Handwörterbuch der Pharmakognosie Pflanzenreichs; 3 – HIRSCH, B. (1890): Universal-Pharmakopoe eine vergleichende Zusammenstellung der zur Zeit in Europa und Nordamerika gültigen Pharmakopöen; 4 – NOVÁK, E. – NOWAK, G. – ROCH, F. (1890): Synonyma Apothecariorum; 5 – MADDAUS, G. (1938): Lehrbuch der biologischen Heilmittel.

Table 1. The list of materia medica of the Olomouc herbarium of “The Krajinská pharmacy”, based on the labels from the turn of the 19th and 20th century. In alphabetical order according to the source taxon.

- the drug is found in the source material; ● the taxon is found in the source material, but the used part of the drug is not in coincidence, otherwise it is not known; × the drug is not found in the source material

Other sources: 1 – GEIGER, P. L. – MOHR, F. (1845): Pharmacopoea universalis; 2 – WITTEIN, G. CH. (1882): Handwörterbuch der Pharmakognosie Pflanzenreichs; 3 – HIRSCH, B. (1890): Universal-Pharmakopoe eine vergleichende Zusammenstellung der zur Zeit in Europa und Nordamerika gültigen Pharmakopöen; 4 – NOVÁK, E. – NOWAK, G. – ROCH, F. (1890): Synonyma Apothecariorum; 5 – MADDAUS, G. (1938): Lehrbuch der biologischen Heilmittel.

číslo zásky	přepis cedulky	dobový název drogy	zdrojový taxon	druh	sbíraná část	odhad datace	Pharm. austr. 1855	Pharm. austr. 1906	ČSL 1947	ČSL 1970	jiný zdroj	ČL2023
336	HERB. ET RAD. ACONIT.	Herba et radix aconiti	<i>Aconitum napellus</i>	oměj horský	nať, kořen	2. pol. 20. stol.	●	×	×	×		×
229	RAD. ACORI PIV.	Radix acori pulvis	<i>Acorus calamus</i>	puškovec obecný	kořen	2. pol. 20. stol.	●	●	●	×		×
228	RAD. ACORL.	Radix acori	<i>Acorus calamus</i>	puškovec obecný	kořen	2. pol. 19. stol.	●	●	●	×		×
158	HB. CAPILL. VE.	Herba capilli-veneris	<i>Adiantum capillus-veneris</i>	netik Venusin vlas	nať	2. pol. 19. stol.	●	×	×	×		×
337	HERB. ADONIDIS	Herba adonidis	<i>Adonis vernalis</i>	hlaváček jarní	nať	2. pol. 20. stol.	×	●	●	×	● (Adonis vernalis ad praeparata homeopathica)	
237	Herba millefolii	Herba millefolii	<i>Achillea millefolium</i>	řebříček obecný	nať	2. pol. 20. stol.	●	●	×	×	Millefolii herba	
153	HERB. ALCHEMILL.	Herba alchemillae	<i>Alchemilla vulgaris</i>	kontryhel obecný	nať	2. pol. 20. stol.	×	×	×	×	1, 2, 4, 5	Alchemilla herba
232	RAD. ALKAN.	Radix alkanna	<i>Alkanna tinctoria</i>	kamejník barvířský	kořen	2. pol. 19. stol.	●	×	×	×		×
243	RAD. GALANGAE	Radix galangae	<i>Alpinia officinarum</i>	galgán lékařský	kořen	2. pol. 20. stol.	●	×	×	×		×
148	Folia althaeae	Folium althaeae	<i>Althaea officinalis</i>	proskumík lékařský	list	2. pol. 20. stol.	●	●	●	●		Althaeae folium
131	FOL. ALTHAEAE	Folium althaeae	<i>Althaea officinalis</i>	proskumík lékařský	list	2. pol. 19. stol.	●	●	●	●		Althaeae folium
255	RAD. PYRETH. R.	Radix pyrethri romani	<i>Anacyclus pyrethrum</i>	bertram římský	kořen	2. pol. 19. stol.	●	●	×	×		×

číslo zásuvky	přepis cedulky	dobový název drogy	zdrojový taxon	druh	sbráná část	odhad datace	Pharm. austr. 1855	Pharm. austr. 1906	ČSL 1947	ČSL 1970	jiný zdroj	ČL 2023
233	RAD-ANGELI:	Radix angelicae	<i>Angelica archangelica</i>	andělíčka lékařská	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×		Angelicae archangelicae radix
134	RAD-BARDAN:	Radix bardanae	<i>Arctium lappa</i>	lopuch větší	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×		Arctii radix
235	RAD-BARDAN:	Radix bardanae	<i>Arctium lappa</i>	lopuch větší	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×		Arctii radix
234	RAD-ARNICAE	Radix arnicae	<i>Arnica montana</i>	přímá arnika	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×		⊙ (Arnicae flos, Arnicae tinctura)
154	HERB-ARTEMIS.	Herba artemisiae	<i>Artemisia</i> sp.	pelyněk	nať	2. pol. 20. stol.	×	×	•	•		×
331	FOL- et RAD- BELLAD.	Folium et radix belladonnae	<i>Atropa bella-donna</i>	ruřík zlomocný	list + kořen	2. pol. 20. stol.	• + •	• + •	• + •	• + •		⊙ (Belladonnae folium)
199	FOL- BEL	Folium belladonnae	<i>Atropa bella-donna</i>	ruřík zlomocný	list	2. pol. 20. stol.	•	•	•	•		Belladonnae folium
129	Fol- Bel	Folium belladonnae	<i>Atropa bella-donna</i>	ruřík zlomocný	list	2. pol. 19. stol.	•	•	•	•		Belladonnae folium
141	FOLIA BUCCO	Folium bucco	<i>Banana serratifolia</i>	těhozev pilkovitý	list	1. pol. 20. stol.	×	×	•	•		×
157	HERB- BETONIC	Herba betonicae	<i>Betonica officinalis</i>	bukvice lékařská	nať	2. pol. 20. stol.	•	×	×	×		×
280	SEM- SNAP: N	Semen sinapis nigra	<i>Brassica nigra</i>	brukev černá (černohlávek)	semena	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×		×
236	RAD- BRYONI:	Radix bryoniae	<i>Bryonia alba</i>	posep bílý	kořen	2. pol. 19. stol.	×	×	×	×	1, 2, 3, 4, 5	⊙ (Bryonia ad praeparata homeopathica)
341	RAD- IPECAC.	Radix ipecacuanhae	<i>Cephaelis ipecacuanha</i>	hlávenka dávivá	kořen	2. pol. 20. stol.	•	•	•	•		Ipecacuanhae radix
145	FRUCT- CAPSICI:	Fructus capsici	<i>Capsicum annuum</i>	paprika setá	plod	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×		Capsici fructus
146	FRUCT- CARVI	Fructus carvi	<i>Carum carvi</i>	kmín kořený	plod	2. pol. 19. stol.	•	•	⊙	×		Carvi fructus
88	CASSIAINFIST:	Cassia in fistula	<i>Cassia fistula</i>	kasie obecná	plod – luska	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×		×
197	Herba centaaurii	Herba centaaurii	<i>Centaureum erythraea</i>	zemežluč okolkatá	nať	2. pol. 20. stol.	×	•	•	•		Centaaurii herba
87	CORN. CERV. RASPP.	Cornu cervi raspatum	<i>Cervus elaphus</i>	jelen evropský	parohy	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		×
252	Lichen islandicus	Lichen islandicus	<i>Cetraria islandica</i>	pukléřka islandská	celá rostlina	2. pol. 20. stol.	•	•	•	•		Lichen islandicus
258	Lichen islandicus	Lichen islandicus	<i>Cetraria islandica</i>	pukléřka islandská	celá rostlina	2. pol. 20. stol.	•	•	•	•		Lichen islandicus
239	RAD- CICHOREI	Radix cichorei	<i>Gichorium intybus</i>	čekaník obecná	kořen	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		×
91	CORT- CHIN: Calysaia	Cortex cinchonae regius	<i>Cinchona calysaia</i>	chinovník	kůra	2. pol. 19. stol. + dopsáno ručně později	•	•	•	•		Cinchonae cortex
298	CORT- CHINAE	Cortex chinae	<i>Cinchona officinalis</i> , <i>C. pubescens</i>	chinovník lékařský	kůra	2. pol. 20. stol.	•	•	•	•		Cinchonae cortex

číslo zásky	přepis cedulky	dobový název drogy	zdrojový taxon	druh	sbíraná část	odhad datace	Pharm. aust. 1855	Pharm. 1906	ČsL 1947	jiný zdroj	ČsL 2023
91	CORT: CHIN: FUSC:	Cortex cinchonae fuscus	<i>Anchona scrobiculata</i> , <i>C. micrantha</i> a <i>C. glandulifera</i>	chinovník	kůra	2. pol. 19. stol.	•	•	•	•	Cinchonae cortex
334	FRUCT: COLOCYN.	Fructus colocynthis	<i>Atrollus colocynthis</i>	kolokvinta obecná	plod	2. pol. 20. stol.	•	•	×	×	×
85	CORT: AURANTII	Cortex aurantii	<i>Citrus aurantium</i>	pomerančovník hořký	perikarp	2. pol. 20. stol.	•	•	•	•	Aurantii amari pericarpium
144	FR: AURANT: IM.	Fructus aurantii immaturus	<i>Citrus aurantium</i>	pomerančovník hořký (nezralý)	plod	2. pol. 20. stol.	•	⊙	⊙	⊙	⊙ (Aurantii amari flos, A. a. pericarpium)
335	FUNGUS SECAL	Fungus secalis	<i>Claviceps purpurea</i>	palčkovice nachová	houba	2. pol. 20. stol.	×	•	•	×	⊙ (odvozené účinné látky ergometrinu maleas a ergotaminu tartas)
160	HERB: COCHLEAR:	Herba cochleariae	<i>Cochlearia officinalis</i>	lžičník lékařský	nat'	2. pol. 20. stol.	×	×	×	×	1, 2, 3, 4, 5
338	HERB: COVALLAR.	Herba convallariae	<i>Convallaria majalis</i>	konvalinka vonná	nat'	2. pol. 20. stol.	×	•	•	×	×
147	FRUCT: CRATAEG: OX.	Fructus crataegi oxyantha	<i>Crataegus oxyantha</i>	hloh obecný	plod	2. pol. 19. stol.	×	×	×	×	Crataegi fructus
90	CORT: CASCARILLAE	Cortex cascariillae	<i>Croton eluteria</i>	kroton kaskarilla	kůra	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×	×
203	FOL: STRAMON	Folium stramonii	<i>Datura stramonium</i>	durman obecný	list	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×	Stramonii folium
83	BULB: SCILLAE	Bulbus scillae	<i>Drimys maritima</i> (syn. <i>Scilla maritima</i>)	urginea přímořská	cibule	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×	×
164	HERB: DROSER.	Herba droserae (Herba rorellae)	<i>Drosera rotundifolia</i>	rosnatka okrouhlolistá	nat'	2. pol. 20. stol.	×	×	×	×	1, 2, 3, 4, 5
82	BOLET: LERVINI	Boletus cervini	<i>Elaphomyces granulatus</i>	jelenka obecná	houba	1. pol. 20. stol.	×	×	×	×	×
246	RAD: GRAMINI	Radix graminis	<i>Elyngia repens</i>	pýr plazivý	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×	×
210	Herba equiseti	Herba equiseti	<i>Equisetum arvense</i>	preslička rolní	nat'	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×	Equiseti herba
217	Herba equiseti	Herba equiseti	<i>Equisetum arvense</i>	preslička rolní	nat'	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×	Equiseti herba
216	Herba equiseti	Herba equiseti	<i>Equisetum arvense</i>	preslička rolní	nat'	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×	Equiseti herba
165	HERB: ERYNGII	Herba eryngii	<i>Eryngium campestre</i>	máčka ladní	nat'	2. pol. 20. stol.	×	×	×	×	1, 2
166	HERB: EUPHRAS.	Herba euphrasiae	<i>Euphrasia officinalis</i>	světlík lékařský	nat'	2. pol. 20. stol.	×	×	×	×	1, 2, 3, 4, 5
155	Folia fragariae	Folium fragariae	<i>Fragaria</i> sp.	jahodník	list	2. pol. 20. stol.	×	×	×	×	1, 2, 4
167	HB: FRAGAR:	Herba fragariae	<i>Fragaria vesca</i>	jahodník obecný	nat'	2. pol. 19. stol.	×	×	×	×	1, 2, 4
134	Cortex frangulae	Cortex frangulae	<i>Frangula alnus</i>	krusná olšová	kůra	2. pol. 20. stol.	×	•	•	•	Frangulae cortex

číslo zásuvky	přepis cedulky	dobový název drogy	zdrojový taxon	druh	sbíraná část	odhad datace	Pharm. austr. 1855	Pharm. austr. 1906	ČsL 1947	ČsL 1970	jiny zdroj	ČL 2023
270	CORT: FRANGULAE.	Cortex frangulae	<i>Frangula alnus</i>	krůšina olšová	kůra	2. pol. 19. stol.	×	•	•	•		Frangulae cortex
168	HERB. FUMARIAE	Herba fumariae	<i>Fumaria officinalis</i>	zemědým lékařský	nať	2. pol. 20. stol.	•	×	×	×		Fumariae herba
171	HB: GALEOPSIS.G.	Herba galeopsidis grandiflorae	<i>Galeopsis segetum</i>	konopice bleďožlutá	nať	2. pol. 19. st.	•	•	×	×		×
153	HERB. Asperulae	Herba asperulae	<i>Galium odoratum</i>	svízel vonný	nať	2. pol. 20. stol. (dopsáno rukou)	×	×	×	×	1, 2, 3, 4, 5	×
172	HERB. GENISTAE	Herba genistae	<i>Genista tinctoria</i>	krůcinka barvířská	nať	2. pol. 20. stol.	×	×	×	×	1, 2, 4, 5	×
266	RAD: GENTIAN.	Radix gentianae	<i>Gentiana lutea</i>	hořec žlutý	kořen	2. pol. 20. stol.	•	•	•	•		Gentianae radix
265	RAD: GENTIAN;	Radix gentianae	<i>Gentiana lutea</i>	hořec žlutý	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	•	•		Gentianae radix
272	RAD: LIQUIR: D:	Radix liquiritiae	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	lékořice lysá	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	•	•		Liquiritiae radix
273	RAD: LIQUIRIT:	Radix liquiritiae	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	lékořice lysá	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	•	•		Liquiritiae radix
221	LIG: QUAJACI.	Lignum quajaci	<i>Guajacum officinale</i>	guajak léčivý	dřevo	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×		☉ (odvozené účinné látky guaifenesinum, guaiaecolum)
260	RAD: SAPON: A:	Radix saponariae albae	<i>Silene latifolia</i> subsp. <i>alba</i>	silenka široolistá bílá	kořen	2. pol. 19. stol.	×	×	×	×	1, 2	×
173	HB: HEPAT: N:	Herba hepaticae nobilis	<i>Hepatica nobilis</i>	jaterník podléška	nať	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		×
216	Herba herniariae	Herba herniariae	<i>Herniaria glabra</i>	přůtzník lysý	nať	2. pol. 20. stol.	×	•	•	•		×
231	Herba herniac.	Herba herniariae	<i>Herniaria glabra</i>	přůtzník lysý	nať	2. pol. 20. stol.	×	•	•	•		×
161	HERB. CRASSUL	Herba crassulae majoris	<i>Hylotelephium</i> <i>telephium</i>	rozchodník nachový	nať	2. pol. 20. stol.	×	×	×	×	1, 2, 4	×
333	FOL. HYOSCIAMI	Folium hyoscyami	<i>Hyoscyamus niger</i>	blin čemý	list	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×		×
174	HERB. HYPERICI	Herba hyperici	<i>Hypericum perforatum</i>	třežalka řečkováná	nať	2. pol. 20. stol.	×	×	×	•		Hyperici herba
179	HB: HYSOPI: H:	Herba hyssopi	<i>Hyssopus officinalis</i>	yzop lékařský	nať	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		×
86	FL. CHAMOM. R.	Flos chamomillae romanae	<i>Chamaemelum nobile</i>	rmenec slíčný = „hermánek římský“	květ	2. pol. 20. stol.	•	•	×	×		Chamomillae romanae flos
93	FL. CHAMOM. ROM.	Flos chamomillae romanae	<i>Chamaemelum nobile</i>	rmenec slíčný = „hermánek římský“	květ	2. pol. 20. stol.	•	•	×	×		Chamomillae romanae flos
100	FL. CHAMOM. R.	Flos chamomillae romanae	<i>Chamaemelum nobile</i>	rmenec slíčný = „hermánek římský“	květ	2. pol. 20. stol.	•	•	×	×		Chamomillae romanae flos
159	HERB. CHELIDON.	Herba chelidonii	<i>Chelidonium majus</i>	vlastivíčník větší	nať	2. pol. 20. stol.	•	×	×	×		Chelidonii herba

číslo zásky	přepis cedulky	dobový název drogy	zdrojový taxon	druh	sbíraná část	odhad datace	Pharm. austr. 1855	Pharm. 1906	ČSL 1947	jiný zdroj	ČL 2023
89	CARRAGEN.	Carraganan	<i>Chondrus crispus</i>	puchratka kadeřavá	celá rostlina	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×	×
207	RAD: ENULAE.	Radix inulae helenii	<i>Inula helenium</i>	oman pravý	kořen	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×	×
342	RAD: JALAP.	Radix jalappae	<i>Ipomoea purga</i>	povjínice počistivá, jalapa	kořen	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×	×
137	FOL: NUC. IUG: VI:	Folium et nudis iuglandis	<i>Juglans regia</i>	orešák královský	list a oplodí	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×	×
225	LIG: JUNIPERI	Lignum juniperi	<i>Juniperus communis</i>	jalovec obecný	dřevo	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×	☉ (Juniperi etheroleum, Juniperi fructus)
80	BACC: JUNIPE:	Baccae juniperi	<i>Juniperus communis</i>	jalovec obecný	plod	2. pol. 19. stol.	•	•	•	•	Juniperi fructus
81	BACC: JUNIPE:	Baccae juniperi	<i>Juniperus communis</i>	jalovec obecný	plod	2. pol. 19. stol.	•	•	•	•	Juniperi fructus
340	HERB: SABINAE	Herba sabinae	<i>Juniperus sabin</i>	jalovec chvojka	nať	2. pol. 20. stol.	☉	•	×	×	×
194	HB: SCABIOS:	Herba scabiosae	<i>Knautia arvensis</i> (syn. <i>Scabiosa arvensis</i>)	chrastavec rolní	nať	2. pol. 19. stol.	☉	×	×	×	×
200	SEM. COLICH.	Semen colchici	<i>Kolchicum autumnale</i>	ocún jeseňní	semena	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×	☉ (odvozená účinná látka colchicum)
256	RAD: RATANH:	Radix ratanhiae	<i>Krameria lappacea</i>	kramerie trojmužná	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×	×
150	FRUCT: LAURI	Fructus lauri	<i>Laurus nobilis</i>	varvín vznešený	plod	2. pol. 20. stol.	•	•	☉	×	×
248	RAD: LEVISTI:	Radix levistici	<i>Levisticum officinale</i>	libeček lékařský	kořen	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×	Levistici radix
271	SEM: JUNI TOI:	Semen lini	<i>Linum usitatissimum</i>	len setý	semena	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×	Linii semen
339	HERB: LOBELIAE	Herba lobeliae	<i>Lobelia inflata</i>	lobelka nadmutá	nať	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×	×
276	HERB: LOBEL. SCIS:	Herba lobeliae scissa	<i>Lobelia inflata</i>	lobelka nadmutá	nať	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×	×
330	CANTHARID	Cantharides	<i>Lytta vesicatoria</i>	puchýřník lékařský	brouk	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×	×
162	Fol. malvae	Folium malvae	<i>Malva sp.</i>	sléz	list	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×	Malvae folium
133	FOL: MALVAE:	Folium malvae	<i>Malva sp.</i>	sléz	list	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×	Malvae folium
156	Fol. malvae	Folium malvae	<i>Malva sylvestris</i>	sléz lesní	list	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×	Malvae folium
238	Herba marubii	Herba marubii	<i>Marrubium vulgare</i>	jablečník obecný	nať	2. pol. 20. stol.	•	×	×	×	Marrubii herba
297	CORT: CONDUR.	Cortex condurango	<i>Marsdenia condurango</i>	marsdenie kondurangová	kůra	2. pol. 19. stol.	×	•	•	×	×
244	Herb. Melilot	Herba meliloti	<i>Melilotus officinalis</i>	komonice lékařská	nať	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×	Meliloti herba
142	Herba melissae	Herba melissae	<i>Melissa officinalis</i>	meduňka lékařská	nať	2. pol. 20. stol.	☉	☉	☉	×	Melissae folium
223	Herba melissae	Herba melissae	<i>Melissa officinalis</i>	meduňka lékařská	nať	2. pol. 20. stol.	☉	☉	☉	×	Melissae folium

číslo zásuvky	přepis cedulky	dobový název drogy	zdrojový taxon	druh	sbráná část	odhad datace	Pharm. aust. 1855	Pharm. aust. 1906	ČSL 1947	ČSL 1970	jiny zdroj	ČL 2023
224	Herba melissae	Herba melissae	<i>Melissa officinalis</i>	meduňka lékařská	nať	2. pol. 20. stol.	☉	☉	☉	×		Melissae folium
163	Fol. menthae pip.	Folium menthae piperitae	<i>Mentha × piperita</i>	máta pepná	list	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×		Menthae piperitae folium
294	FOL: MENTH: PIP:	Folium menthae piperitae	<i>Mentha × piperita</i>	máta pepná	list	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×		Menthae piperitae folium
230	Herba menthae pip.	Herba menthae piperitae	<i>Mentha × piperita</i>	máta pepná	nať	2. pol. 20. stol.	☉	☉	☉	•		Menthae piperitae folium
188	HERB: PULLEGIL:	Herba pulegii	<i>Mentha pulegium</i>	polej obecná	nať	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		×
231	Herba menthae	Herba menthae	<i>Mentha</i> sp.	máta	nať	2. pol. 20. stol.	☉	☉	☉	•		☉ (Menthae piperitae folium)
180	HB: MENTH: C:	Herba menthae crispae	<i>Mentha spicata</i> (syn. <i>Mentha crispata</i>)	máta klanatá	nať	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		×
139	FOL: TRIFOL: FIBR:	Folium trifolii fibrini	<i>Meryanthes trifoliata</i> = <i>Trifolium fibrinum</i>	vachta trojlístá	list	2. pol. 19. stol.	•	•	•	•		Trifolii fibrini folium
279	SEM: PHELAND.	Semen phellandrii aquatici	<i>Oenanthe aquatica</i> (syn. <i>Pheleadrium aquaticum</i>)	halucha vodní	semena	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		×
249	RAD: ONONID:	Radix ononidis	<i>Ononis spinosa</i>	jehlice trnitá	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	•	•		Ononidis radix
178	HB: MAIORA:	Herba maioranae	<i>Origanum majorana</i>	majoránka zahradní	nať	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×		×
175	HB: ORIGANI	Herba origani	<i>Origanum vulgare</i>	dobromysl obecná	nať	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×		Origanum herba
84	CAP: PAPAVER: G. PU:	Capita papaveris	<i>Papaver somniferum</i>	mák setý	plod	2. pol. 19. stol.	•	•	☉	☉		☉ (Opium crudum)
250	RAD: PETROSEL.	Radix petroselinii	<i>Petroselinum crispum</i>	petržel zahradní	kořen	2. pol. 20. stol.	•	•	•	•		×
247	RAD: IMPEPA:	Radix imperatoriae	<i>Peucedanum ostruthium</i> (syn. <i>Imperatoria ostruthium</i>)	všedobř horský, smládk vředobř	kořen	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		×
132	FOL: JABORAND.	Folium jaborandi	<i>Placarpus jaborandi</i>	mříšnoplod léteý	list	2. pol. 19. stol.	×	•	×	×		☉ (odvozené účinné látky plicocarpini hydrochloridum a p. nitras)
143	FRUCT: ANISI:	Fructus anisi	<i>Pimpinella anisum</i>	bedrník anýz	plod	2. pol. 19. stol.	•	•	•	•		Anisi fructus
253	RAD: PIMPINE	Radix pimpinellae	<i>Pimpinella saxifraga</i>	bedrník obecný	kořen	2. pol. 19. stol.	×	×	×	×	1, 2, 3, 4, 5	×
284	TURIONES PINI	Turiones pini	<i>Pinus</i> sp.	borovice	výhonky větví	2. pol. 20. stol.	☉	×	☉	×		☉ (Pini sylvestris etheroleum)

číslo zásuvky	přepis cedulky	dobový název drogy	zdrojový taxon	druh	sbíraná část	odhad datace	Pharm. austr. 1855	Pharm. austr. 1906	ČsL 1947	ČsL 1970	jiný zdroj	ČL 2023
181	HERB. MATICO	Herba matico	<i>Piper aduncum</i> = „matico“	pepří klasnatý	nať	2. pol. 20. stol.	×	×	×	×	2, 3, 4, 5	×
185	HB: PLANT: M:	Herba plantaginis majoris / media	<i>Plantago media</i> nebo <i>major</i>	jítrceľ prostřední nebo větší	nať	2. pol. 19. stol.	×	⊙	⊙	×		⊙ (Plantaginis folium)
182	HB: PATIOULI.	Herba patchouli	<i>Pogostemon cablin</i> (syn. <i>Pogostemon patchouli</i>)	pačule obecná	nať	2. pol. 19. stol.	×	×	×	×	1, 2, 4	×
186	HERB. POLYGAL. AMAR.	Herba polygalae amarae	<i>Polygala amara</i>	vítod hořký	nať	2. pol. 20. stol.	•	×	×	×		×
263	RAD. POLYG. SENECA.	Radix polygalae senegae	<i>Polygala senega</i>	vítod senega	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×		Polygalae radix
268	RAD. VARIAE senega	Radix polygalae senegae	<i>Polygala senega</i>	vítod senega	kořen	2. pol. 19. stol. – dopsáno rukou	•	•	•	×		Polygalae radix
187	HERB: POLYGON.	Herba polygoni	<i>Polygonum aviculare</i>	truskavec ptačí	nať	2. pol. 19. stol.	×	•	×	×		Polygoni avicularis herba
254	RAD: POLYPOD:	Radix polypodii	<i>Polypodium vulgare</i>	oslaďč obecný	kořen	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		×
152	GEMMAE POPIILL	Gemmae populi	<i>Populus nigra</i>	topol čemý	pupeny	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		×
267	RAD: TORMEN:	Radix tormentillae	<i>Potentilla erecta</i>	mochňa nářzník	kořen	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		Tormentillae rhizoma
302	RAD: TORMEN:	Radix tormentillae	<i>Potentilla erecta</i>	mochňa nářzník	kořen	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		Tormentillae rhizoma
283	STIP CERAS	Stipites cerasi	<i>Prunus cerasus</i>	višev obecná	stopky plodů	2. pol. 20. stol.	×	×	×	×	3, 4	×
226	LIG: SANTAL: R:	Lignum santali nubrum	<i>Pterocarpus santalinus</i>	křídlok santalový	dřevo	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×		×
192	HB: PULMON:	Herba pulmonaria	<i>Pulmonaria officinalis</i>	plícník lékařský	nať	2. pol. 19. stol.	⊙	×	×	×		×
222	LIG: QUASSIAE	Lignum quassiae	<i>Quassia amara</i>	hořkoň obecná	dřevo	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×		×
141	Cortex quercus	Cortex quercus	<i>Quercus robur</i> , <i>Q. petraea</i>	dub letní nebo zimní	kůra	2. pol. 20. stol.	•	•	•	×		Quercus cortex
257	RAD: RHEI CHINI:	Radix rhei chinensis	<i>Rheum palmatum</i> , <i>R. officinale</i>	revel dantiá nebo lékařská	kořen	2. pol. 19. stol.	•	•	•	•		Rhei radix
138	FOL: ROSMARINI:	Folium rosmarini	<i>Rosmarinus officinalis</i>	rozmarýn lékařský	list	2. pol. 19. stol.	•	•	×	×		Rosmarini folium
219	HERB: VARIAE – RUBI	Herba rubi bati/ fruticosi/dae	<i>Rubus caesius</i> / <i>fruticosus/dae</i>	ostružník ježník/ křovitý/maliník	nať	2. pol. 19. stol. + dopsáno ručně později	×	×	×	×	1, 2, 5	⊙ (Rubiidae folium)
189	HB: RUTAE H:	Herba rutae hortenensis	<i>Ruta graveolens</i> subsp. <i>hortensis</i>	routa vonná zahradní	nať	2. pol. 19. stol.	•	×	×	×		×
162	FOL: SALVAIE:	Folium salviae	<i>Salvia officinalis</i>	šalvěj lékařská	list	2. pol. 19. stol.	•	•	•	×		Salviae officinalis folium
238	Herba salviae	Herba salviae	<i>Salvia officinalis</i>	šalvěj lékařská	nať	2. pol. 20. stol.	⊙	⊙	⊙	•		Salviae officinalis folium